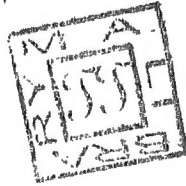

نگار محم

حکم دوم

نگارِ عجیب

۷۵

حصہ دوم

نگارِ عجم

حصہ دوم
مرتبہ

جناب لوی محمد طاہر صنفار و قی ایم۔
منشی کامل، مولوی فضل (الہ آباد) دیکرل (کھنڈ)
ایچ پی۔ اے آنر زان اردو پنجاب، صدر شعبہ اسی گڑھ کلج
ممبر بورڈ آف اسٹڈیز ان عربک اینڈ پشین آگرہ یونیورسٹی
سابق ہیڈ مولوی حلیم مسلم ہائی اسکول کانپور

ناشر
رام پرشاد اینڈ سنس آگرہ

1915 200A

1975

4244

M.A.LIBRARY, A.M.U.

PE7266

CHECKED 1996-97

فہرست مضامین نگار عجم حصہ دوم

نمبر شمار	مضمون	صفحہ
	نشر	
۱	انتخاب خارستان (لطائف و حکایات)	۷
۲	انتخاب بہارستان جامی (مطائبات و حکایات)	۱۵
۳	اقوال زرین -	۳۳
۴	انتخاب الف لیله	۴۲
۵	انتخاب رقصات عالمگیری	۴۸
۶	انتخاب زینت الزماں -	۵۲
۷	ذکر جلوس نصیر الدین محمد ہایوں بادشاہ	۵۶
۸	ذکر سلطنت عرش آشیانی جلال الدین محمد اکبر بادشاہ غازی	۶۲
۹	انتخاب اخلاق محسنی	
	نظم	
۱۰	انتخاب سکندر نامہ نظامی -	۸۰
۱۱	انتخاب پند نامہ عطار -	۸۷
۱۲	انتخاب بوستان سعدی	۱۰۳

بایهتام

خواجہ فراست حسین منیجر
آگرہ اخبار برقی پریس آگرہ
طبع دہلہم - ہندی ۱۹۴۴ء

انتخابِ رِشَان

(طائف و حکایات)

(۱)

ابراہیم ادہم از صوفیان دمشق پرسید کہ سیرت شما چیست گفتند
اگر بیاہیم بخویم و اگر نیاہیم - صبر کنیم - ابراہیم بخندید و گفت سگان
بلخ را ہمیں حالت است - گفتند سیرت صوفیان بلخ چیست -
گفت اگر بیاہند ایشار کنند و اگر نیاہند شکر کنند -

(۲)

وقتے شخصے بہ نزد یک طبیب آمد کہ درمزا جم تفرے پیدا شدہ
است - تدبیر کن - گفت تفرے چیست - گفت پیش ازین ہر

باید ادبست نامان می خوردم و پیش ده - و خفتن لبست - مجموع پنجاه
 بود - اکنون سی پیش خورده نمی شود - گفت سهل است مبطون نمی خور
 بدین تفصیل - غناب دو من - سبپستان و گل بنفشه یک من - در صد من
 آب بخوشاں تا لبست من بماند - ترنجبین ده من - شیر خشک پنج من
 در آن آب شربت کن و بخور تا تلین باشد -

(۳)

دو کس در قطعه زمینی نزاع می کردند - هر یک می گفت از آن
 من است - پیش عیسی علیه السلام آمدند - عیسی گفت زمین چیزے
 دیگر می گوید - گفتند چرمی گوید - گفت زمین گوید - هر دو از آن من اند

(۴)

بقراط حکیم بمبرته بود در علم که تختی نهاده بود و بر آن تخت نشست
 احوال آسمان مشاهده می کرد و روزی از تخت فرود آمده بود
 شاگردی به سمت او در زیر پای تخت چار درخت زربین نهاد
 چون بر تخت برآمد در آسمان نگاه کرد - گفت امروز آسمان را باید آفر
 سطریری درست کنی و نزدیک تر می بنیم -

حکایت دیگر

آوردہ اتد کہ امام جعفر صادق رضی اللہ عنہ را غلامے یود۔
 روزے بخیانے گوش وے بملید۔ غلام آسے زد۔ امام پشیمان
 شد و در پیش غلام بہ نشست و سوگند داد کہ بکافات گوشم بمال۔ غلام
 گوش امام نرم بملید۔ امام گفت اسے غلام چہا مجاہمی کنی و سخت تر
 نمی مالی گفت از کسے کہ تو می ترسی من نیز می ترسم۔ امام ازین سخن بسیار
 گریست و اورا ز مال خود آزاد کرد۔

مشقی سوالات

- (۱) تحلیل صرفی بکنید:-
 دمشق - سیرت - ببت - خفقتن - شربت - نہاد - بمال - ترسم۔
- (۲) جموع عربی بکارید:-
 وقت - طبیب - مزاج - قطعہ - حکیم - علم - امام - غلام۔
- (۳) بقراط و ابراہیم ادہم کہ بودند؟ احوال ایشیا بنویسید۔
- (۴) حکایت امام جعفر صادق رحمۃ اللہ علیہ را البہارت خود بدل کردہ
 بنویسید۔

۱۰ حکایات

(۱)

آوردہ اند کہ جعفر برکلی ادیب ماموں بود۔ روزے مادر ماموں
کے را فرستاد کہ ماموں را ادب کن کہ در خانہ بے ادبی می کند و
او ہنوز بغایت خورد بود تا اورا بر پشت کشیدند و چند تازیانہ محکم بردہ
چنانکہ ازالم ماموں چند قطرات اشک بر رخسارہ رواں کردہ
فرد۔ ۵

ہنوزم وقت پیری ہست بریاد جفای مکتب و تادیب استاد
نشستہ بودند کہ یکے از در در آمد۔ کہ وزیر بر درست دمی خواہد
کہ ماموں را بہ بنید۔ ماموں در حال چشماں را پاک کرد و در
صدر بتعظیم بنشت و اجازت داد کہ در آید۔ جعفر برکلی گوید
کہ وزیر آمد و من از حدیث ماموں بمن نمودم۔ نباید کہ شکایتے پیش
وزیر کند۔ ازین معنی ہیچ نہ گفت و کلمات پسندیدہ گفت
چوں وزیر برفت من اذرا عذر خواستم و کفتم از کردہ پشیمان بودم
کہ از من پیش وزیر شکایتے نرود۔ گفت معاذ اللہ کہ از استاد
خود شکایتے کم۔ تو بمشاہہ پدری من بہ یقین می داعم کہ ایس

۱۱
تا دیب برائے آل کردی کہ فردا کہ بزرگ شوم و چوں از خوردی بر
آیم و تا دیب دیدہ باشم مرا بر بیچارہ گان در تغذیب ترحم آید۔
بر کلی گفت اوراد عا کردم و بر عقل و لطف و فہم دے آفریں
نمودم و بخلافت دے اُمید و اگر گشتم نظم۔

ہر کہ دارد نور عزت بر جہیں بر تو از طفلیش در سیال بود
مرد ماں گویند ہر مویہ کہ آئیں نیک باشد بر گلش پیدا بود

(۲)

در روزگار سلیمان پسر صلوات اللہ علیہ پسرے با پدر در
حالت مستی بے ادبی کرد۔ طپانچہ بزد۔ و یک چشم پدر را کور کرد۔
پدر شکایت پیش سلیمان برد۔ پسر چوں از مستی بہوش آمد۔ اورا
گفتند کہ چرا چنین کردی۔ پسر پشیمان شد۔ کار و برداشت،
دست خود را برید۔ قطعہ

خدمت مادر و پدر بچوں بندگی خداست اے دانا
از کلام خدا نخواستی تو با لوالہ الدین احسانا
سلیمان پسر را طلب کرد۔ پسر آمد دست بریدہ را آورد۔
پدر آن حال بدید فریاد و زاری بر آورد۔ و انتقام نظم خود
بگذاشت و گفت کاش ہر دو چشم من بر کشیدے و دست

خود نیریدے۔ سلیمان علیہ السلام را از گریہ اور حم در دل آمد۔
جبرئیل آمد و گفت دُعَا کن۔ سلیمان دعا کرد۔ بہر دو تن درست
شدند۔

(۳)

شیخ شہاب الدین سہروردی را با تمنا چہ ندیم۔ سلطان
خصوصاً اتفاقاً۔ ندیم گفت امروز حال تو یا سلطان بگویم۔ شیخ گفت
امشب حال تو بار خمان بگویم۔ ندیم بامداد پیش سلطان رفت و
گفت کہ سالو سے را در مملکت رہا کردہ کہ ندیم ترا می آزار دہ
سلطان گفت فردا حکم کردہ شود۔ شیخ نماز خفتن گزاردہ سجادہ
در خلوت بنیداخت و سر بضریت حق پر داخت و گفت بظاہر
را گذاشتہ تا بنندگان ترا می رنجاند۔ از گوشہ صومعہ
آوازے شنید کہ امشب این حکم کردہ شود۔ چوں سحر شد ندیم را
تب گرفت و بامداد کلید سر در در سلطان نزدیک شیخ آمد و
عذر خواست۔ شیخ گفت او را مبعودے بود۔ و مرا نیز مبعود
بہر دو حاجت خود بمبعودان خود ماں عرض داشتیم۔ مبعود
من غالب آمد۔

از زاهد و دیندار بهتر
از سدرهٔ بے کنار بهتر

(۱) تحلیل صرفی بکنید۔

روز - بهروز - تانزیانہ - سلیمان - بگداشت - کردہ - شود - سالوس -
درخواستہ -

(۲) جموع عربی بنویسید۔

بر مکی۔ الم۔ وزیر۔ معنی۔ دعا۔ سلطان۔ صومعہ۔ زاہد۔

(۳) در اردوئے خود سگارید

(الف) نشستہ بودند کہ یکے اتہ در در آمد..... مرایہ

بیچاره گان در تندیب ترحم آید-

(ب) در روزگار سلیمان پنهان... تو و بالوالدین احسانا-

(۳) جعفر بیکلی و شیخ شهاب الدین سهروردی که بودند؟

(۵) ابلیس کراوشمن ترودوست تر دارد و چرا؟

(۶) حکایت جعفر و مامول را الفارسی خود بنویسید-

..... ❦

ہر آل کس کہ دزدیدہ با تیر مرد شود مطلع بایش خواند و
 ہر آل کارگر مرد دارد مطلع ہمیں پس کہ نامش نہی آن مرد

(۲)

نابنیائے در شب تاریک چراغے بدست و سیوئے بردوش در
 راستہ می رفت - ققوئے در راہ باد و چار شد و گفت -

”اے نادان روز و شب پیش تو کیساں است و روشنی و تاریکی
 در چشم تو برابر - ای چراغ را فائدہ چیست“ نابنیانخندید و گفت کہ ای
 چراغ از بہر خود نیست - از برائے چوں تو کور دل بے خبر است -
 تا بامن پہلو زنی و سلیم نشستی - قطعہ
 حال نادال را بیاژ نادال نمی داند کسے

گرچہ در دانش فزوں از یو علی سینا بود
 طعن نابنیان مرزن مردم ز بسینائی زده
 زانکہ نابنیان بکار خویش تن بیستابود

(۳)

معلے را پسر بیمار شد چوں مشرف بر موت گشت گفت غسال را
 بیاورید تا اورا بشوید - گفتند ”ہو زنہ مردہ ست“ گفت ”با کسے نیست -
 آن زمان کہ از غسل فاسخ شود بخوابد مرد“

انتخاب بہارستان جامی

(مطاببات و حکایات)

(۱)
فاضلے بیگے از دوستان صادق نامہ می نوشتتہ شخصے در
پہلوئے اولتہستہ بود بگوشہ چشم نوشتہ اورامی خواند بروئے
آمد نوشت اگر در پہلوئے من در دے زن نہ مرے نہ نشستہ بودے
دوے نوشتہ عمر انھی خواندے ہمہ اسرار خود بنوشتے۔ آل شخص گفت
کہ واللہ یا مولانا ایں نامہ ترا مطالعہ نکردہ ام گفت ”اے نادان
پس ایں کہ می گوئی از کجای گوئی“ قطعہ

۱۷
قطعہ

ہر کہ در کار خویش پیش از وقت می نماید حکم طبع شتاب
می خورد در روزہ نارسیدہ پیشب می کشد موزہ نارسیدہ بآب

(۴)

کوز پشته را گفتند کہ می خواہی خدا سے تعالی پشت ترا چوں
دیگراں راست کنی یا آنکہ پشت دیگران چوں تو کوز سازد گفت
آنکہ ہمہ را چوں من کوز گرداند تا بآں چشمے کہ ایشان در من نگرستہ
اند من نیز بہاں چشم در ایشان نگرم قطعہ
خوش آنکہ نغم یعی طعنہ بر تو زند بر غم ولے زہاں عیب بن شینی
وزین شستن بے عیب شتر آن شد کہ بتلا شدہ اور البعب خود بینی

(۵)

طیبیہ را دیدند کہ ہر گاہ بگورستان رسیدے ردابر سر کشیدے
سبب آں را سوال کر دند گفت "از مردگاں این گورستان شرم
دارم کہ بر کہ می گزرم ضربت من خورده است - و در ہر کہ می نگرم
از ضربت من مرده است - ریاعی

اے رای تو در علاج بیمار علیل بر آمدن مرگ قدوم تو دلیل
دکثر رماں متت جال شدن برداشتہ ز گردن عزرائیل

(۶)

(۶)

روزے در فصل بہار ایں با جمعی از دوستاں و یار ایں بہوئے
گشت و تماشائے صحرا و دشت بیرون رفیقم چوں در موضع خرم
جا گرم ساختیم و سفر انداختیم سگے از دور ایں را دید۔ زود خود را با آنجا
رسانید یکے از حاضران سنگ پارہ برداشت و چنان کہ نان در پیش
سگال اندازند پیش وے انداخت۔ سگ آنرا بوئے کرد۔ و بے
توقف باز گشت۔ ہر خید آواز دادند۔ التفات نکرد۔ اصحاب ازل
متعجب شدند۔ یکے ازل میان گفت ”می دانید ایں سگ چہ گفت؟“
گفت ایں بدبخت از بخلی و گرسنگی سنگ می خورد از خوان ایشان چہ
توقع داشت۔ و از سفرہ ایناں چہ تمتع توان گرفت؟“ قطعہ
خواہ چوں افکند خوان نزدیک دور خط و ہرہ برو آنجا بے درنگ
خط مسکیں گریہ از نزدیک چوب بہرہ بیچارہ سگ از دور سنگ

(۷)

شاعرے پیش طبیب رفت و گفت ”چہریں در ول من گرد شدہ
است و وقت مرانا خوش می دارد۔ و آنجا ہمہ افسرگی بہمہ اعضائے
من می رسد۔ موئے بر اندام من می خیزد۔“ طبیب مرد نظریں بو
گفت ”ہیچ شرعے بتازگی گفتہ بودی و بر کسے نخواہد باشی؟“

گفت ”آرے“ گفت ”بخواں“ خواند گفت بار دیگر
 بخواں“ بخواند تاسہ نوبت گفت ”برخیز کہ نجات یافتی ای شعر
 درد دل تو گرد شدہ بود و خشکی آں پہ پیروں سیرایت می کہ دیچوں
 از دل خود پیروں کردی خلاصی یافتی۔

مشقی سوالات

- (۱) جموع عربی بنویسید:-
 شاعر۔ فاضل۔ شخص۔ طبع۔ خصم۔ عیب۔ سوال۔ رائے۔ دلیل۔
 صحرا۔
- (۲) تخیل صر فی بکنید:-
 دوستان نشستہ بودے۔ نخواندہ ام۔ تاریک۔ نشکنی۔ کوز پشت۔
 گورستان۔ قدوم۔ تواں گرفت۔ گرسنگی۔
- (۳) حکایت نامینا را عبارت خود بنویسید۔
- (۴) طبیب چار دایہ سری کشید ؟
- (۵) درد دل شاعر چہ گره شدہ بود ؟ طبیب چہ معالجہ کرد ؟
- (۶) بار دو ترجمہ بکنید:-
- (الف) نامینائے در شب تاریک و سبویم نشکنی

دب) کوز پستے را گفتند بعیب خود بینی
(ج) روزے در فصل بہاراں چہ تمتع توان گرفت

حکایات

(۱)

از عبد اللہ ابن جعفر رضی اللہ عنہما می آرنند کہ روزے غریبیت سفر
کرده بود۔ در خلعتان قوے را دید فرو آمد و غلام سیاہ نگهبان
آن درختاں بود۔ آل غلام را دو قرص از خانه آمد۔ پیش وے
سگ ایستاده بود یک قرص پیش وے انداخت بخورد و دیگرے
را نیز بلینداخت آل را ہم بخورد۔ عبد اللہ رضی اللہ عنہ از وے
پرسید کہ ہر روز قوت تو چیست۔ گفت انچہ دیدی فرمود۔ چراغے را
بر نفس خود ایثار بکردی۔ گفت وے از ما غریب است چنین
گماں می برم کہ از مسافت دور آمدہ است و گرسنہ است۔
منخواہم کہ وے را گرسنہ گزارم۔ پس گفتش کہ امروز چہ خواہی خورد۔

گفت روزہ خواہم داشت۔ عبداللہ بانو دگفت کہ ہمہ خلق درینجا
مرابطت می کنند و این غلام سخی ترست۔ پس آل غلام را
آزاد کرد و نخلستان را بوی بخشید۔ قطعہ
نفس سگ را بیک و قنہ ان بر سگ نفس ہر کہ کرد ایشان
گر بود بندہ فی المثل شاید خواجگان را یہ بندگیش قرار

ابراہیم بن سلیمان بن عید الملک گوید کہ در آن وقت کہ نوبت
خلافت از بنی اُمیہ بہ بنی العباس انتقال یافت و بنی العباس
بنی اُمیہ را می گرفتند و می کشتند۔ من بیرون کو فہ بر بام سرانے
کہ یحضر امشرف بودند سستہ بودم۔ دیدم کہ علمائے سیاہ از کو فہ
بیرون آمدند و خاطر من چنین افتاد کہ آل جماعت اطلب می آیند۔
از بام فرو آمدند و بکو فہ درآمد۔ بچ کس را نمی شناختم کہ پیش
وے پنہاں شوم بہ در سرانے بزرگ رسیدم در آل دم دیدم تھ
مردے خوبصورت سوار ایستادہ است و جمعی از غلامان خادمان
گرد او برآمدہ در پیش آمد۔ سلام کردم۔ گفت تو کیستی و حاجت تو
چلیست۔ گفت مردے ام گر نیجہ و از ختم تر سیدہ۔ بمنزل تو پنہاں آورد
ام۔ مرا بمنزل خود در آورد۔ و در حجرہ کہ نزدیک من ہے بود نشاند۔

چند روز آنجا بودم بہ بہترین حال ہرچہ دوست ترمی داشتم۔ از
مطاعم و مشارب و ملائیس ہمہ پیش من حاضر بود و از من پیچ نمی پرسید۔
ہر روز یکبار سواری شد و بازمی آمد یک روز از و پرسیدم کہ
ہر روز ترمی بنیم کہ سوار شوی و زودی آئی۔ بچہ کارمی روی بہ گفت
ابراہیم بن سلیمان پدر مرا کشتہ است۔ شنیدہ ام کہ پنهان شدہ
است۔ ہر روز می روم بامید آنکہ شاید کہ دے را ببینم و قصاص
پدر از و بستانم چوں این را شنیدم از او بیا خود در تعجب ماندم کہ مرا
قصاص در منزل کسے انداخت کہ طالب قتل من است۔ از حیات
خود سیر آدم۔ آل مرد را نام دے و نام پدر وے پرسیدم۔
دانستم کہ راست می گوید گفتم ”اے جوانمرد ترا در ذمہ من حقوق
بسیار است واجب است بر من کہ بر خصم تو دلالت کنم و این راہ
آمد شد بر تو کوتاہ گردانم۔ ابراہیم بن سلیمان منم۔ خون پدر خود از
من بخوہ آواز من با و زکر دو گفت از حیات خود بہ تنگ آمدہ۔
میخواہی کہ محنت خلاصی شوی۔ گفتم لا، واللہ من او را کشتہ ام نشانہا
گفتم دانست کہ راست می گویم۔ رنگ او برافروخت و چشمان او
سرخ شد۔ زمانے سر در پیش انداخت۔ بعد از آن گفت
زود باشد کہ بہ پدر رسی داد خود از تو خواہد من زیر ہمارے کہ

۲۳
 داده ام باطل نہ کنتم۔ بر خیز و بیروں رو کہ بر نفس خود ایمن نیستیم۔ مبادا
 کہ گزندے۔ بتورساتم۔ ایں گفت و بہزار دینار عطا فرمود۔ بگر فتم۔
 و بیروں آمدیم۔

نظم

جو انمردا! جو انمردی بیاموز ز مردان جہاں مردی بیاموز
 دروں از کس کیں جویاں نگہدار زیاں از طعن بدگویاں نگہدار
 نکوئی کن باں کو باتو بد کرد کہ آں بدرختہ در اقبال خود کرد
 چو آئیں نکوکاری کنی ساز نگر دوجز بتو آں نیکوئی باز

(۳)

رو با ہے با گرگ دم مصاحبت می زد۔ قدم موافقت می نہاد
 بیابن گذشتند۔ در استوار بود۔ و دیوار پر خار گرد آں گردیدند۔ تا
 بسورانے رسیدند کہ بر رو باہ فراخ و بزرگ تنگ۔ رو باہ آساں در
 آمد و گرگ بزرگمت فرادان۔ انگور با دیدند۔ و سیوہ ہائے رنگارنگ
 یافتند۔ رو باہ بزرگ بود۔ حال بیروں رفتن را ملاحظہ نمود و گرگ
 خافل چند آنکہ توانست بخورد۔ ناگاہ باغبان آگاہ شد۔ چو بے
 برداشت دروئے بالیناں نہاد۔ رو باہ باریک میان زردوار
 سوراخ بدرفت و گرگ بزرگ شکم در آنجا محکم شد۔ باغبان پوسے

۲۲
 رسید چو بدستی کشید چندانش بزد که گرگ نه زنده نه مرده - پوست
 و زبده لپشم کندیده از اں تگنائے بیروں رفت - قطعہ -
 زور بندی کن بے خواہ نیز کاخ کار یوں خواہی رفت
 فرہبت گرد لبے نعمت و ناز ز اں بندیش کہ چوں خواہی رفت

(۳)

کز دے زہر مضرت در نیش و تیر در کیش عریض سفر کرد ناگاہ برب
 آہے رسید خشک فرو ماند - نہ پاسے رفیق نہ راہے باز گشتن - سنگ
 پشت این معنی را ازوے مشاہدہ کرد - بروئے ترجم نمود و بر پشت
 خود سوار گرد و خود را در آب انداخت - دشنا گمان رو بجا نب دیگر
 نہاد در آں اثنا آواز بگوشش رسید کہ کر دم چیزے بر پشت ہے
 می زند - پرسید کہ این چہ آواز است - جواب داد کہ این آواز
 نیش من است بر پشت تو ہر حید می دانم کہ بر آں کار گری آید آنا
 عادت خود نمی تو انم گداشت -

فرد

نیش عقرب نہ از پے کیں است
 مقضائے طبیعتش این است

سنگ لپشت با خود گفت کہ ہیج بہ ازیں نیست کہ این بدسرسشت را ازیں
خود بدبر با نم و نیکو سیرتان را از آسیب و سے خلاص و ہم باب فرو
رفت و و سے را موج بر بود گویا کہ ہرگز نہ بود۔

قطعه

ہر خوائے کہ دریں نرم گہ شر و فساد تاز صد جلد ہر لحظہ از و سازد ہند
بہ ازاں نیست کہ درج فغا و غور و سے زید خلقی خود خلق از و باز رہند

(۵)

موش چند سال در دکان خواجہ بقال بود۔ از قلمہائے خشک و
میوہ ہائے تر می خورد۔ خواجہ بقال آں را می دید و اغراض می کرد و
از مکافات و سے اغراض می نمود۔ تا روزے حرصش بر آں داشت
کہ ہمیاں خواجہ بیرید و از سرخ و سفید ہر چہ بود بخانہ خود کشید۔ خواجہ
بوقت حاجت دست بہمیاں برد، چوں کیستہ مفلساں ہتی یافت
و چوں مودہ گر سنگاں خالی۔ دانست کہ ایں کار موش است گریہ
دار کیں کرد و اورا گرفت ریشٹہ دراز در پائے اولست و بگذاشت
تا بسورخ خود رفت۔ و باندازہ ریشٹہ غوراں را بدانست و بنال آں را
بگرفت کہ آں سورخ را بکند چناں کرد چوں بخانہ و سے رسید خانہ دید

چوں دکان صرافان سُرخ و سفید برہم رنجیتہ۔ و دنیا رو درہم باہم آمیختہ۔
حق خود پیروں آوردہ تصرف نمود۔ و موش را بیاورد و بہ چنگال گر بہ سپرد
تا جزائے خود دید آنچه دید و مکافاتِ ناحق شناسی خود کشید آنچه کشید

قطعه

گر شور و شرے ہست حلیاں جہاں را
خرم دل قانع کہ زہر شور و شرے ہست
در عز قناعت ہمہ روح آمد و رفت
در حرص فرج نیست مگر در دسرے ہست

(۶)

رو با ہے بر سر را ہے ایستادہ بود و چشم مراقب بر چپ راست
نہادہ۔ ناگاہ از دور سیاہی پیدا شد۔ چوں نزدیک رسید دید کہ
یکے درندہ گرگ با سنگ بر سر دوستانِ صادق و یارانِ ناموافق
ہمراہ می آیند۔ نہ آل را انیں تو ہم فریب نہ آل را دغدغہ آسب
رو باہ پیش دوید۔ و سلام کرد و وظیفہ احترام بجا آورد و گفت۔
”بجہ اللہ کہ کیں دیرینہ بہتر تازہ بدل شد۔ و دشمنی قدیم بدوستی
جدید عوض گشتہ۔ امانی خواہم کہ بدائم سبب جمعیت شما نہایت

د باعث این امنیت کیست؟ سگ گفت امنیتِ مادرِ دشمنی
 شبهاں است۔ اما دشمنی گرگ و شبهاں مستغنی از بیاباں است و
 سبب دشمنی من باوئے آنکه روزے این گرگ کہ امروز مرادوست
 رفاقتِ وے دست داده بر منہ ماحملہ کرد و یک برہ بر بود من
 چنانچہ عادت من بود و رفقاتے وے دویدم تا آل برہ از وے
 بستانم۔ یوئے رسیدم چوں یا ز آدم۔ شبهاں چوب دستی کشید و
 بے موجب مرا برنجانید۔ من نیز رابطہ دوستی از وے گستم و
 بدشمنِ قدیم پیوستم۔

قطعه

بدشمن دوست شوزاں ساں ہرگز بہ تیغ دشمنی نخر شدت پوست
 مکن بادوست چندیں دشمنی ساز کہ بر زعم تو بادشمن شود دوست

(۷)

یکے رو باہ را گفت ”ہیچ توانی کہ صد درم بستانی و پیغام لبگان
 دہ رسانی“ گفت ”واللہ اگرچہ مزد فراواں است۔ اما دیریں

معاملہ خطرہ جاں است۔“

از سفلہ نیل مکرمت امید دشمن کشتی بموج لچہ دریا فلکدن است
 پیشِ عروزلو شدن از بہر جاہ مال خود را بوطہ خطر جاں فلکدن است

سگے اربہر طمعه بردر دروازہ شہر رسید۔ ایستاده دید کہ قرص نان
گرددان گردان از شہر بیرون آمد و روئے بھرا نهاد۔ سگ درینال
وے رواں شد و آواز داد کہ اے قوت تن و قوت رواں دای
آز روئے دل و آرام جاں عزم کجا کردہ۔ وروئے بچہ آوردہ گفت
دریں بیاباں با جمعی از گرگان و پلنگان آشنائی دارم۔ احرام زیارت
الیشان بستہ ام سگ گفت مرا متری سال کہ اگر بجام نہنگ و دہاں شیر و
پلنگ در روئے من در قفائے توام و از تو جدا شدنی نہ۔

قطعه

آنم کہ بعر غولیش ہر گر۔ خالی نہ شوم ز آرزویت
گر کہ وہاں ہمہ بگردی۔ ساکن نہ شوم ز جستجویت

سگے را گفتند "سبب چیست کہ از در ہر خانہ کہ باشی گداگرداں خانہ
نواں گذشت؟" گفت "من از حرص و طمع و درم و بہ بے طبعی و
قناعت مشہور از خوانے بہ تنگ نانے قانع ام و از بریانے بخنک
استخوانے خورسند۔ اما گدا سحر کہ حرص و طمع و مدعی جوع و منکر
شیع۔ نان یک ہفتہ اش در انباں۔ و ز یانش در طلب نان یک

سنبه جنباں - غذائے دوزہ اش پر لپٹ و عصائے در پوزہ
اش در مشت - قناعت از حرص و طمع دور است و قانع از حرص
طامع نفور، قطعہ

در ہر دے کہ عزت قناعت نہا دپائے از ہر چہ بود حرص طمع را بہ بست دست
ہر جا کہ عرض کرد قناعت متلع خویشت باز از حرص و معرکہ آرزو شکست

(۱۰)

رو باہ بچہ یا مادر خود گفت "مرا حیلہ بیا موز کہ چوں بر کشا کش
سگ در مانم - خود را از آل بر ہا تھم" گفت اگر چہ حیلہ فراواں است
اما بہتر آل است کہ خانہ خود بہ نشینی - نہ او ترابیند و نہ تو او را بینی -

قطعہ

چو سفلہ شودت ختم آل نہ از خرد است
کہ در خھومت دے مکر و حیلہ ساز کنی

ہزار حیلہ تو آل ساخت و زہمہ آل بہ
کہ ہم ز صلح و ہم از جنگش احتراز کنی

(۱۱)

مورے دیدند بزور مندی کہ بستہ و ملح را دہدہ بر ایر خود برداشتہ
بہ تعجب گفتند "ایں مور را بہ بیند کہ بایں نا توانی بارے را بایں

گرانی چوں می کشد، مورچوں این سخن بشنید بختید و گفت «مرداں
بار را بہ نیروئے ہمت و بازوئے جمعیت کشیدہ اند نہ بقوت
تن و صحت بدن»

قطعه

بارے کہ آسماں دریں سر کشد ازاں مشکل تو اں بیاور جمی جم و جاں کشید
ہمت قوی کن از مدد ہر و ان عشق کاں بار را بقوت و ہمت تو اں کشید

(۱۲)

اُشترے مہار خود را در پائے کشاں در صحرا می چرید۔ موش بے
رسید۔ و دے را بے خداوند دید۔ حرصش بر اں داشت کہ مہار ش
گرفت و بجاتہ خود روان شد۔ شتر نیز از آنجا کہ فطرت او متصور برانقیاد
است و جبلت او مجبول بر عدم مخالفت و عناد با و موافقت کرد چوں
چوں بجاتہ او رسید سوراخ دید بغایت تنگ۔ گفت اے محال اندیش
ایں چہ بود کہ کردی ؟ خانہ تو چنین تنگ و حیۃ من خیل بزرگ نہ خانہ تو
ازین بزرگ تر خواہد شد و نہ حیثہ من ازین خرد۔ میان من و تو چگونہ
صحبت در گیر دو محالست چوں صورت پذیرد۔

قطعه

چوں روی راہ اجل زیریں ساں کہ می بینم ترا
 در قفا از یار حرص و آزار مستر دارم
 بار ہائے خویش را چہیزے سبک گرداں کہ نیست
 تنگنائے مرگ را گنجائش آں بارم

(۱۳۴)

شغالے خرو سے را در خواب سحر بگرفت فریاد برداشت کہ من مونس
 بیدار انم۔ و موذن شب زندہ در اں۔ از کشتن من بہ پہ پیتر و خون مرا
 بہ تیغ تعدی مرینہ۔

شغال گفت من در کشتن تو چہاں تکبیت نیستم کہ بہ ہیچ وجہ از اں یاز
 ایستم و خود را ازین اختیار پرداختم۔ و ترا درین صورت خیر ساختم اگر خواہی
 بیک ضرب پنجہ جاں ترا بستانم و اگر خواہی لقمہ لقمہ گردانم۔ قطعہ۔
 جز بتدبیر تردد از سر خود دور مکن یا! گر شر برے بتواں شور و شمرے گیر پیش
 بتضرع مسپر راہ خلاصی کہ ہاں!! از بدیش گر گذاری تیرے گیر پیش

مشقی سوالات

(۱) تخیل صرفی بکنید:-

ایستادہ بود۔ ایثار۔ روزہ۔ خواہم داشتم۔ نخلستان۔ ہی روم۔ بیانم۔

برافروخت - بیاموز - برخیز - می خواہی بستانی -

(۲) جموع عربی بنگارید :-

عزیمت - سفر - قرص - قوت - نفس - خلق - سخی - منزل - طالب -

زئمہ - واجب - دنیار - عدو - مال - لُٹہ -

(۳) قصہ ابراہیم بن سلیمان بالفاظ خود - بنگارید -

(۴) الفاظ ذیل را واحد بنویسید :-

مصاعم - مشارب - ملائس - خواطر - مصارف - وظائف - اصدقا - عوالم

(۵) از خلافت بنی اُمیہ و بنی عباس چہ تمیزید ؟ بہ تفصیل بنویسید -

(۶) کز دم - سنگ پشت را چرانیش زد ؟ و سنگ پشت از وجہ طور انتقام خواہ ؟

(۷) دوستی سگ و گرگ چگونه اتفاق افتاد ؟

(۸) بار دو ترجمہ کنید :-

(۱) رو با ہے با گرگ ازاں تنگنائے بیرون رفت -

(ب) یکے رو باہ را گفت جاں نکلدن است -

(ج) امورے دیدن ہمت تو اں کشید -

(د) شغلے عروسے را واگر خواہی لقمہ لقمہ گردنم

اقوال تیس

حکیم سقراط

می فرمایند:-

(۱) کارے کہ بگردن آں شرم آید بگفتن آں ہم شرم باید۔
(۲) ہر فعلے کہ یو جو تو موجود باشد تا از خود دفع نہ کنی کسے رازاں

منع نہ کنی۔

(۳) خوش آنکس است کہ دشمنان از اندیشہ آزار او امین باشند
نہ کہ دوستان او بیزاریچو دشمن

(۴) بدترین خصلت کریم ترک عمل اوست۔ و بہترین خصلت لکیم
ترک عمل او۔

- (۵) فاضل ترین عملها سه چیز است - یکم آنکه دشمن خود را دوست سازی - دوم آنکه نادان را به تعلیم و تربیت و اناگردانی - سوم آنکه اهل فسق و فجور را به پند و نصیحت اصلاح در آری -
- (۶) سقراط را پرسیدند که تو چگونه چسبیت به گفت و صحبت بدن -
- (۷) سقراط را پرسیدند شاگرد شما چه وقت بکمال میرسد به گفت و آں وقت بتائش خوش حال و بکلامت پرمال نه گردد -

حکیم افلاطون

- می فرمایند :-
- (۱) نام آنست که تو بر خویش نهی، و اینکه پدر و مادر نهاده اند نشان است نه نام -
- (۲) از طلب علم حیا کردن ناسزا است - زیرا که جهل قبیح تر از ابله حیا است -
- (۳) کسی تعلیم کند مرد مال را بچیزیکه خود نکند بمنزل شخص نابینا است که چراغ در دست دارد بجهت روشنائی دیگران -

(۴) غصّه در کلام همچو نمک در طعام باید که نمک باندازه مصلح طعام و گرنه فاسد طعام -

(۵) چو با دشمن آغاز محاصره کنی از اطاعت غضب حذر کن که آن ترا از دشمن دشمن تراست -

(۶) در ویشته که از مردم گریاں باشد با او در آویند و آنکه در در طلب مردم باشد از او بگریزد -

(۷) اگر در نیکی رنج بری، رنج نماند و نیکی بماند و اگر در بدی اندتے یا بی لذت نماند و بدی بماند -

(۸) با دوست معامله چنان کن که بجا کم محتاج شوی - و با دشمن معامله چنان کن که اگر بجا کم عرض رود ظفر ترا باشد -

(۹) بخواب و آسایش میل کن الا بعد از آن که در سه چیز محتاج نفس کرده باشی - یکی آنکه تامل کنی که در آن روز هیچ خطا از تو واقع نشده یا نه - دوم آنکه اندیشه تا در آن روز هیچ خیر اکساب نموده یا نه - سوم آنکه هیچ عمل به تقصیر فوت کرده یا نه -

(۱۰) افلاطون را پرسند که تعلیم تا چه وقت مستحق است گفت تا آن وقت که عیب جهل است -

حکیم ارسطو

می فرماید:-

- (۱) درد دنیا هیچ چیزے برائے آدمیاں از پادشاہ تیک بہتہ
 نیست و ہنجیں از بادشاہ بد بدتر۔
 (۲) با کسے آں سخن ملو کہ اگر باز پس شود رنجیدہ شوی۔
 (۳) کار آساں کہ نفع آں بسیار باشد کم گفتن است۔
 (۴) اگر درویشے بنودے فضیلت سخا کے ظاہر شدے، و اگر
 گناہ بنودے صفت عفو کے بظہور آمدے۔

بہ چہ چہ چہ چہ چہ چہ چہ

حکیم نبرد چہر

می فرماید:-

- (۱) ہزار دوست را کم شمار و یک دشمن را بسیار۔

(۲) از استاد پرسیدم چه چیز است که جمعیت را بر دگفتن طمع
(۳) آنچه در دست من است نمی دانم از بهر کیست - و آنچه نصیب
من است نمی دانم که در دست کیست -

(۴) از استاد پرسیدم نیکی کردن بهتر است یا از بدی دور بودن
گفت از بدی دور بودن سرهمه نیکی است -

(۵) حکیم آنست که اگر ترش روی سخن تلخ گوید - جواب شیرین دهد -
چون صولت غضب او بتمامت رسد خاموش ماند - و پیش مستحق
عقوبت چشم فرو نورد -

آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم

می فرمایند :-

- (۱) هیچکس تو اضع نمود - که خدائے تعالیٰ او را عزت نمی فرود -
- (۲) پارسائی زبان در خاموشی است -
- (۳) شرم نکنید از اندک دادن ، که محروم کردن اندک تراست -
- (۴) هر آن دشمنی که باده احسان کنی دوست گردد - مگر نفس را

چندانکہ مادر ایش کنی مخالفت زیادہ کند۔

(۵) عدل یک ساعت بہتر است از عبادت ہفتاد سال۔

(۶) حسد کردار نیکو را چنان خورد کہ آتش ہیزم را

(۷) علماء امانت دارین ہر آنکہ با سلاطین مخالفت نکنند۔ چوں

کردند خیانت کردند۔

(۸) دو گروہ اگر نیک شوند تمام گروہ نیک شوند۔ یکے علماء

و دیگر امراء۔

(۹) خوشنودی خدا در خوشنودی والدین است و غضب خدا

در قہر والدین۔

(۱۰) برائے مہمان تکلف مکنید کہ آنگاہ اورا دشمن گیرید۔ و ہر کہ

مہمان را دشمن دارد خدائے تعالیٰ اورا دشمن دارد۔

(۱۱) اگر سائل قبائح سوال بداند گاہے از کسے ہیج نہ طلبید۔ و اگر

کسے خوبہائے بخشش بداند گاہے سائل را محروم نہ

نہ گرداند۔

(۱۲) حق تعالیٰ سہ گروہ را دشمن دارد و سہ گروہ را دشمن تر۔ فاسق

را دشمن دارد و پیر فاسق را دشمن تر۔ بخیل را دشمن دارد

و تو انگر بخیل را دشمن تر۔ متکبر را دشمن دارد۔ و درویش

متکبر را دشمن تر۔ همچنین سه فرقه را دوست دارد و سه فرقه را دوست تر
پارسایان را دوست دارد و جوانان پارسا را دوست تر و جوانمردان
را دوست دارد و فقیران جوانمرد را دوست تر۔ و متواضعان را
دوست دارد و امرائے متواضع را دوست تر۔

شیخ سعدی رحمۃ اللہ علیہ

- می فرمایند :-
- (۱) ہمہ کس را عقل خود بکمال نماید و فرزند خود بکمال۔
 - (۲) خبر یکہ دانی کہ دل بیازارد۔ تو خاموش باش تا دیگرے بیارند
 - (۳) خداوند تبارک و تعالیٰ می داند و می پوشد۔ و ہمسایہ نمی بیند۔
و می خروشد۔
 - (۴) کار با صبر بر آید و مستعجل بسر در آید۔
 - (۵) میان دو دشمن چنان گوئی کہ اگر دوست گردند شرم زدہ نباشی۔
 - (۶) ہر گاہ کہ با بزرگان ستیزد خون خود می ریزد۔
 - (۷) گدائے نیک انجام بہ از بادشاہ نافر جام۔
 - (۸) لذت انگور بیوہ داند نہ خداوند بیوہ۔

- (۹) اندک اندک خیلے شود و قطرہ قطرہ سیلے گردد۔
- (۱۰) اگر جو رشک نبودے پیچ مرغ درد ام صیاد نیفتا دے بلکہ صیاد خود دام نہ نہادے۔
- (۱۱) ہر کہ سخن نسجد از جواب برنجرد۔
- (۱۲) تا کار یہ نہ رہد آید جاں در خطر افکندن نشاید۔
- (۱۳) کلا سنے کہ قدر آں فرو شده نداند۔ از جائے مفت یافته یا خانہ کسے شکافے۔
- (۱۴) راز دے کہ نہاں خواہی با کس در میاں منہ اگر چہ دست باشد کہ مرآں دوست را دوستاں باشد و ہمچنین مسلسل۔
- (۱۵) ہر آں سریکہ داری با دوست در میاں منہ و اگر چہ دوست مخلص باشد چہ دانی کہ وقتے دشمن گردد۔ و ہر گز ندے کہ توانی بدشمن مرہاں کہ باشد وقتے دوست گردد۔
- (۱۶) دو کس مردند و تھمر بُردند یکے از آئکہ داشت و نخورد و دیگر آئکہ دانست و نکرد۔
- (۱۷) نیک بخت آنست کہ خورد و کشت و بد بخت آنست کہ مُرد و ہمیشہ
- (۱۸) سیر مار بدست دشمن کو بکہ از اجدی الحنین خالی نباشد

۴۱
اگر ایں غالب آمد مارکشتی و اگر آں از دشمن رستی۔
(۱۹) سہ چیز بے سہ چیز پائدار نہ اند۔ مال بے تجارت۔ و علم بے
بحث و ملک بے سیاست۔

مشقی سوالات

- (۱) سقراط فاضل ترین عملہ کار گرداند؟
- (۲) سقراط کمال کرامی گوید؟
- (۳) نزد افلاطون بچہ وقت بخواب میل باید کرد؟
- (۴) درویشی و گناہ چرا بد دنیا لازم است؟
- (۵) نزد بزرگچہر حکیم کسیت؟
- (۶) آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم برائے علماء و امراء و سائلان چہ فرمودہ اند؟
- (۷) حق تعالیٰ سہ گروہ را دشمن و سہ را دشمن تر و ہتھیان سہ را دوست و سہ را دوست تری دارد۔ ایشان کیانند؟ اسباب دشمنی و دوستی ہم نبولید۔
- (۸) شیخ سعدی رحمۃ اللہ علیہ برائے نہاں داشتن را ترجیح می فرمایند؟

انتخاب الفت لیلہ

حکایت سندباد

چنین گویند کہ در عہد خلافت ہارون الرشید در شہر بغداد مرد
بود بے چیز و پریشان حال کہ سندباد حملش می گفتند۔ و پیوستہ بارہا
گراں می برد۔ و از مرد حامی روزی می خورد۔ اتفاقاً روزی
از روز ہا کہ از اثر آفتاب آہن می گداخت و از گرمی ہوا جگر
حر بامی سوخت سندباد پیشہ گراں می رفت۔ تا اینکه بہ خانہ باز
گمانے رسید کہ آب زردہ و رقتہ بودند۔ ہوائے داشت چوں ہوائے
بہشت۔ و در پہلوئے درخانہ مصطبہ بود۔ بزرگ۔ باربران مصطبہ
گذاشت کہ لختے بر آساید۔ نسیم معطر بروئے بیامد۔ ازاں نسیم

خوش وقت شدہ درکنار مصطفیٰ بنشست و در آں خانہ نعمہ و آواز
یائے خوش و نشاط انگیز و الحان گلرخان لہنہ سنج بگوش آمد بہ نشاط
اندر شد۔ در حال برخاستہ بخانہ دروں رفت۔ در میان خانہ باغ
دید بزرگ۔ و در آں باغ غلامان و خادمان و ہمہ گونه اسباب عیش و
بزرگی آمادہ یافت و انچہ طعام خوشبو بمشامش آمد۔ آنگاہ سر آسمان
کردہ گفت اے پروردگار و آفریدگار! دوائے روزی دہندہ
جانوران! از ہمہ گناہان طلب آمرزش می کنم۔ و از شامت عیوب
لبسوئے تو باز نمی گردم۔ کہ کسے را در حکم تو اعتراض نیست۔ و از
کردہ تو سوال نتوان کرد۔ توئی آں ذات پاک ہر کس را خواہی بے
نیاز کنی۔ و ہر کرا خواہی محتاج کنی۔ یکے را عزت دہی و بریکے قید
ندلت نہی۔ ترا سلطنت قوی و تدبیر نیکوست۔ بہر کہ خواہی روزی
بسیار و نعمت بے شمار دہی۔ چنانکہ خداوند این خانہ را حبت
بے پایاں و نعمت فراواں دادہ کہ از ہوائے خوب و مطہوم و مشرب
گوارا لذت برو تمام است۔ و عیش او در غایت انتظام۔ و
بندگان خود را بہر کہ ہرچہ سزا دیدہ۔ آں دادہ۔ یکے در عیش و
طرب است یکے در رنج و تعب۔ یکے را بخت پیروز است چوں
من تیرہ روز۔ پس از آں ایات بخواند۔ ایات

چه گویم ازین گنبد تیر گردد که هرگز نیا ساید از کار کرد
 بیکه را نهی تاج شاهای دهد بیکه را بدر به ماهی دهد
 بیکه را دهر توشه از شهد و شیر پوشد بدیبا و خرد و حسیر
 چنین است کرد اگر دنده دهر نگه کن کز و چند یابی تو بهر

چون حال ایبات باخجام رسانید خواست - بار برداشته روان شود
 ناگاه پسرے خورد سال و نیکو دوز بیاقدر و پرنیاں پوش از آن
 خانه بدر آمد - و آستین حمال گرفته - باو گفته بخانه اندر که خواجه
 ام ترا می خواهد - حمال دید که از گفته پسر سر نتوان پیچید - جز رفتن
 بنزد خواجه گریز نیست - در حال بار در دهلیز خانه به دریاں
 سپرده - خود به همان پسر بخانه اندر آمد - خانه دید که بنائے او
 از نشاط ریخته و هوای او با طرب آمیخته است - در اینجا برے
 یافت خرم و مجلس خوشتر از باغ ارم که برادران صفا و خداوندان
 وفاداران مجلس نشسته و بحدیث در پیوسته اند و از همه گونه
 نقل و میوه و گل و ریحاں و خوردنیهای لذیذ و بادیه صاف
 انگوری فرو چیده اند و آلات سماع و طرب از چنگ و عود و نائے
 و دف کتیران خوب و رادر کف است - و هر کدام در مقام خوشتن
 بترتیب نیکو آئین خوش صفت کشیده اند - و در مجلس مرد سب

محترم کہ آثار بزرگی درویدید۔ و موتے سپید گشتہ بود۔
 ولیکن خوش صورت و نیکو منظر۔ و خداوند بہیت و قار و عزت و
 افتخار بود۔ سند باد حمال از مشاہدہ آل حالت مبہوت شد۔
 با خود گفت این بقعہ خوش از بقعہ ہائے جنال است و خانہ یکے
 از بادشاہان است۔ آنگاہ در غایت ادب پیش رفته مجلسیال
 را سلام داد الیثال را دعا گفتہ زمین بوسید و بزیر انداختہ
 بایستاد خداوند مجلس اورا نشستن دستور داد و نیزہ دیک خود خواند۔
 و اورا خوش آمد گفتہ از بہر دلجوئی او یا او سخن آغاز کرد و ہمی پرسید۔
 تا اینکه سفرہ خوردنیہا حاضر آوردند سند باد حمال پیش آمدہ نام خدا را
 بر زبان برد۔ و بقدر کفایت خوردنی بخورہ دست بستہ۔ شکر
 نعمت بجا آورد۔ آنگاہ خداوند منزل گفت۔ نام تو چیست
 و چه صنعت داری؟ سند باد حمال گفت۔ اے خواجہ نام
 من سند باد حمال ہست۔ کہ با مردم بدوش کشم و مزد گرفتہ
 صرف زندگانی کنم۔ خداوند بے کردہ۔ بدو گفت۔ اے حمال!
 بدال کہ تو با من ہمنامی۔ و مرا سند باد بحری نام است
 ولیکن اے حمال! قصد من این است کہ ایاتے را کہ بر در
 خانہ می خواندی بازی خوانی۔ تا من بشنوم حمال شرم کرد۔

باسند باد بحری گفت۔ بخدا سو گندت میدہم کہ بزمن مگیر۔ از آنکہ
 ریخ و مشقت و بے خبری آدمی را بے خرد و بے ادب گرداند۔ سند
 باد بحری گفت کہ شرم مدار کہ تو بے ادب منی۔ و ابیات فرد خوان۔ کہ
 مرا از اہل ابیات بسے خوش آمد۔ چو بسند باد حال شنیدن
 رغبتش دانستہ۔ ابیات بخواند۔ و سند باد بحری از شنیدن آنہا
 در طرب شد و بحال گفت۔ مراقضہ ایست عجیب۔ می خواہم کہ
 ترا از اہل باخبر کنم۔ و تمامت ماجرا کہ پیش ازین نیک بختی و کامرانی
 یا من رفته با تو باز گویم بیاں کہ من ایں سعادت نیافتہ ام۔ مگر
 پس از رنجہائے سخت و مر آنکہ بسے رنجہا بردہ ام و ہفت سفر کردہ
 ام۔ و در ہر سفرے مرا حکایتے غریب روئے دادہ کہ شنیدن آنہا
 عقول حیراں شود۔ ولیکن ہر آنکہ از قضا و قدر گریز نہا شد۔

مشقی سوالات

(۱) سند باد حال کہ بود؟ او بچہ طور درون خانہ بازار کاں رسید؟

(۲) سند باد بحری با حال چہ معاملت کرد؟

(۳) مجموع عربی بنویسید۔

طعام - قید نعمت - غایت - منظر - بقعہ - غریب -

(۴) تحلیل صرفی لکھنید :-

آفریدگار - می گردم - تھی - دادہ - نیا ساید - شنیدن - حال -

(۵) معانی بنویسید :-

حر بار - مصطفیٰ - الحان - مشروب - دستور داد - مشام - صفرہ -

انتخاب قعات عالمگیری

رقعہ

فرزند سعادت توام محمد اعظم حفظہ اللہ تعالیٰ وسلم۔
حسن بیگ ویرال کار حیکمہ کوڑا بر عایت خاطر افضل اہل
معزول نشد۔ ور عایانے آسجا و اویلاد ارند و سر بہ سنگ می
زند و می گویند ع

اگر تومی ند ہی داد و روز د ا دے ہست
محاسبان حقیقی ظلم عمال بنام ما و شامی نویند جزائے اعمال

حق دانسته باحوال سکنه آنجا دارند والا جاگیر تغیر خواهد شد و
نخواهند یافت

رقعه ۲

فرزند سعادت تو ام محمد منظم حفظ الله تعالی وسلم ظاهر البیرون ناظر
دیوان خانه آل فرزند عالیجاه در قمارخانه قمار می باز و حیثیت مد
حیف ابا و صفت دعوی جهان بینی این همه غفلت و نسیانی -
هر کار با چه شد که خبر نمی رسانند - یار فروشی خواهد بود - کاتب
جدید مقرر سازند و تهدید کنند -

رقعه ۳

همین پور خلافت بمنعم خاں از حضور رخصت یافت تا جلد سیده
انچه بزبان او حواله شده ابلاغ نماید - از خود خبرم نیست که کیستم
و کجایم و روم و بر سر این عاصی پرمعاصی چه خواهد گذشت حالا از
همه مرخص می شوم و همه را بخدای سپارم - فرزندان نامدار کما
را باید که مخالفت نه کنند و مجوز کشت و خون خلق که بندگان خداست
اند نشوند و انچه بنظری آید طرفه هنگامه بر پاشد فی است امیر و
و مقلب القلوب و یوفی حفاظت خلق الله که و داع بداع خائنند

چراغِ راه سالکان طریق ریاست و ملک داری کناد۔

رقعہ

بہین پورِ خلافت باوجود سلامت نفس فتح اللہ خاں را پیراناوش
 کر دید۔ مادر ایام شہزادگی بامراہچو سلوک می کردیم کہ ہمہ راضی
 بودند و در حضور و غیبت بخوش دلی تعریف و توصیف مامی کردند بل
 باوصف اقتدارِ برادر نامہربان بعضی ہاترک رفاقت او کرده
 ملازمت ما اختیار کردند و جمیعکہ بہ اشارہ برادر نامہرباں حرکات
 ناملاہیم و حرفہائے بے ادبانہ بزربان آوردند بتازیانہ اغماض و
 تحمل متنبہ شدہ از سرانصاف اقرار بہ صاحبِ عوہلگی ما کردند تا نقش
 سرداری و بہادری ما بر لوح خاطر اشرف اقدس اعلیٰ حضرت
 مرسم گشت و کارہائے دست بستہ بہ زور بازوئے این مہو ضعیف
 صورت گرفت۔ شامثل منسخ اللہ خاں را رنجیدہ خاطر کر دید ہیچو
 سپاہی جگر دار ہمہ کارہ را بکار عمادہ شامی آمد شکستہ دل نمودید۔ فرد
 گرہ ہزار عل و لہری دہی ہو۔ دل را شکستہ نہ کہ گوہر شکستہ
 مضی نامضی۔ اگر حالہم و نجوئی کنید بہتر و برائے اصلاح کار مضی
 ترست۔ بیت

نصیحت کفایت بشنود بهمانه نگیرد که هر چه ناصح مشفق بگوید تبت که
بیشتر هر چه رضا - والسلام علی من اتبع الهدی -

مشقی سوالات

- (۱) رفوعات عالمگیری از مصنفات کیست؟
- (۲) از همین پور خلافت کرا خطاب کرده اند؟
- (۳) منعم خاں که بود؟ احوالش بیگارید.
- (۴) جموع ذیل را واحد بنویسید:-
تخائف - مظالم - اعمال - ظرائف - ظرائق - خلایق - اخلاق.
- (۵) بارود بنویسید.

(الف) همین پور خلافت - منعم خاں - ملک داری کناد.

(ب) همین پور خلافت با وجود شکسته دل نمودید.

انتخاب بنیت الزماں

ذکر بادشاہی فردوس مکانی ظہیر الدین محمد بابر بادشاہ

در مملکت ہندوستان

در زمانے کہ عمر شیخ مرزا در شہر اندجان بود در ۸۸۸ھ ہجری
مطابق ۱۵ مارچ فروری ۱۵۸۶ھ عیسوی از لٹن تغلق نگار خانم دختر
یونس خاں فرزند سے بوجہ آمد و موسوم بہ محمد بابر میرزا اگر دید چوں
بسن دوازده سالگی رسید از جانب پدر ایاالت خطہ اندجان
یافت چوں عمر شیخ مرزا روز چہارم رمضان ۸۹۹ھ از بام افتاد
رحلت نمود۔ محمد بابر میرزا با اتفاق امر پنجم ماہ مذکور بہ تخت حکومت
اندجان نشست و خواجہ عبداللہ احرار کہ قطب وقت بود اسم اورا

ظہیر الدین محمد بناد۔ بعد ازاں دریاور النہر با سلاطین چغتائی اوزبک
جنگیدہ سمرقند را تسخیر نمود چوں سلاطین اوزبک بخیال تسخیر اور النہر
لشکر عظیم بسمت بخارا کشیدند طاقت مقاومت در خود ندیده متوجہ
بدخشان گردید۔ بدخشان را متصرف شدہ در او آخر سال ۹۱۱ھ کابل را
بدست آورہ در سال ۹۱۲ھ ہجری قندھار را تسخیر نمود تا این زمان
اولاد امیر تیمور را میرزا می گفتند حکم داد بعد از این مارا بادشاہ
گویند و در آخر این سال شاہزادہ محمد ہمایوں در کابل تولد یافت
و چوں در سال ۹۲۶ھ خان میرزا حاکم بدخشان فوت شد بابر شاہ
شاہزادہ ہمایوں را کہ سیزدہ سالہ بود بیکو مت آل ولایت نامزد
ساخت۔ بابر شاہ پانزدہ سال در ماور النہر و کابل حکومت نمود۔
در آئین اکبری مرقوم است کہ بابر شاہ بیرون کابل در دو امنہ
کوہ حوض کوچکے از سنگ مرمر ساختہ بود از شراب پُرمی کرد۔ و با نغمہ
خوش طبع در آن جا بزم نشاط می داشت و این بیت مکرری خواند۔
بیت

تو روز و تو بہار و منی و دل را با خوش است
بابر بعیش کوش کہ عسالم دوبارہ نیست
دور سال ۹۳۳ھ ہجری غریمیت تسخیر منہ و ستان را نمود و متوجہ

آل سمت گردید چوں نزدیک دہلی رسید سلطان ابراهیم لودی
 بادشاه بایک لاکھ سوار و هزاران زنجیر فیل در میدان پانی پت که به
 دہلی سه منزل است نزول نموده یک هفته هر دو لشکر با هم زد و
 خوردی کردند تا آنکه روز جمعه ۸ رجب ۹۳۲ھ لشکر صف آرائی
 نموده از جانبیں جنگمائے مردانہ می کردند. بہادران لشکر بابر
 داد مردانگی می دادند چوں تا نیدالہی ہم عنان مرکب بابر می بود
 نسیم مستح بر پرچم علم اقبال بابر می در زبده شکست بر سپاہ فغان
 افتاد و سلطان ابراهیم با جمعی از مقرران گشتہ گشتند و سلطنت
 بعد القضاے یک صد و سی و یک سال از فتح امیر کہ در این مدت
 نے بادشاه از اولاد افغانہ بر تخت دہلی نشسته بودند نصیب بابر افتاد
 گردید. بعد از فتح دوازدهم شهر مزبور داخل دہلی گردید و تخت
 سلطنت جلوس نموده فرمانروائے ممالک ہند گشت بعد از آن
 شاہزادہ ہمایوں را با گروہ فرستاد تا خزائن آنجا را
 ضبط نماید. شاہزادہ چوں با گروہ رسید بکرماجیت راجہ نام از اولاد
 حکام گوالیار الماسے بشاہزادہ پیش کش نمود کہ ہشت مثقال وزن
 داشت شاہزادہ اموال و خزائن آنجا را تصرف نموده مراجعت
 نمود. و چند گاہ در خدمت بادشاہ توقف نمود و اذن مرخصی گرفته

روانہ سنبھل شد۔ بعد ایشش ماہ بعارضۃ تب مبتلا شد بادشاہ اورا
 بحضور طلب نموده معالجہ کرد۔ قدرے ازال بیماری ٹیک بار شدہ
 بہان مرض مبتلا گردید۔ چوں آثار انتقال از احوال بادشاہ ظاہر گشت
 ارکان دولت را حاضر ساختہ تخت نصائح بلند و صایانے اجمہد
 کہ سرمایۃ سعادت ابدی بود نمودہ شاہزادہ ہمایوں میرزا اولیہ
 وجانشین خود ساختہ و امرا را بتالیع شہزادہ امر نمود۔ آخر الامر
 در ششم جمادی الاول ۱۰۳۹ مطابق ۲۶ دسمبر ۱۵۳۱ء در جہان
 باغ آگرہ بر حمت این دی پیوست و در باغی کہ الحال نورافشاں
 مشہور است و آل باغ اکنون در قبضہ شخص ہندوئے است
 اورا بہرام باغ موسوم نمودہ شش ماہ برسم امانت نگاہ داشتہ
 بخازہ اش را بجا بل بردہ دفن نمود۔

ذکر جلوس نصیر الدین محمد ہمایوں بادشاہ

بر تخت سلطنت ہندوستان

بعد از فوت پدر در عمر ۲۴ سالگی در ۹ جمادی الاول ۳۶۷ھ در آگرہ سریر آرائے سلطنت شدہ چوں ہموارہ کنون خاطر ہمایونی تسخیر ممالک و آسایش رعایا و خوشنودی برادران و پرورش چاکران بود بلاد کابل و ملتان را قبول میرزا کامران داد۔ و بخیل را بمیرزا عسکری۔ والور بمیرزا ہندال۔ و بدخشاں را بمیرزا سلیمان تفویض نمود و چاکران را ہر یک علی قدر حال بمناسب و انعام سرفراز نمود۔ بعد ازاں تہیہ افتتاح قلاع و بلاد را مرکز خاطر ساختہ بعد از شش ما از جلوس بجانب کالجہ نہضت نمودہ را جبہ آنجا مطیع و منقاد خود شدہ و در اکثر ممالک ہند را یاک حکومت افزاشت۔ چوں سلطان بہادر فرہاں ردائے گجرات عزم مخالفت نمودہ، روانہ آنصوب گردید سلطان بہادر تاب مقاومت نیاوردہ ہزیمت یافت و گجرات بتصرف بادشاہ درآمد۔ و اندک مدت از قندھار تا صوف بہار را در حیطہ ضبط آورد۔ و استقلالے تمام پیدا کرد۔ درایں

اثنا اعتبار خروج شیر شاه بغرض اقدس رسیده فوج بدفع او
 نامزد نموده - شیر شاه باستماع توجه شکرشاهی استقبال کرد و بر
 ایصال شجول آورده شکست داد - بادشاه خود بالشکر عظیم بمقابلہ او
 برآمده در نواح بنگلہ جنگ سلطانی فی مابین واقع شد و شکست بر
 فوج شاهی افتاده بہ ہریمیت رفتند - ہمایوں بادشاه بہ اکبر آباد
 رسیده خود سازے می کرد شیر شاه از عقب در رسیده - در آل نواح
 نیز جنگہائے صعب فیما بین روئے داده - و دو مرتبہ ہمایوں شاہ را
 شکست داده بر سید سلطنت متکین گردید - ہمایوں شاہ چوں بھمار
 امر کوٹ رسید رانا حاکم آنجا شرائط خدمت گذاری را بتقدیم رسانیدہ -
 چندے در آل حصار ماند - در پنجم رجب ۹۴۹ھ شاہزادہ محمد اکبر از
 بطن حمیدہ بیگم تولد شد - و ہمایوں شاہ بعد از چند روز روانہ قندھار گردید
 و حرم خود را در قندھار گذاردہ روانہ ہرات شد - در بین راہ
 حوالی قندھار میرزا عسکری خیمہ واسباب ہمایوں شاہ را تدارک
 کردہ محمد اکبر را بدست آورده پیش کامران میرزا کابل فرستاد - و
 ہمایوں شاہ چندے در آل دیار پریشان و حیران بود - پس از آنحضرت
 چند ماہ ناچار شد غریمت بایران را قرار داد - چوں خبر اسان رسید
 بیرم خاں خانخانان را بدرگاہ شاہ طہاسپ صفوی گیل نموده

ایں قطعہ را از وارداتِ حالاتِ خود بہ شاہ نوشت۔

قطعہ

خسروا عمر لیت تا غنائے عالی ہستم قتلہ قاتِ قناعت را لیشیں کردہ است
روزگار سفلہ خواہم نہ نمود و جو فروش طوطی طبع مرا قانع بہ از زن کردہ است
دشمنم سیر است و عمرے پشت من کردہ بود علی او کینِ عدوت وئے با من کردہ است
التماسِ ز شاہ آں دارم کہ با منی کند انجہ با سیلماں علی در د از زن کردہ است

چوں نامہ ہمایوں بہ بادشاہ طہاسب رسید شاہ بدست خط خود دایں
شعر در عنوان کتاب در جواب نوشت تیشعر۔

ہمائے اوج سعادت بدام یافتہ اگر ترا گزینے بہ مقام یافتہ
چوں جواب ہمایوں رسید از خراسان متوجہ بحضور فیض گنجو معمر گردید۔
حسب الحکم بادشاہی در ہر منزل حکام در خدمت گذاری او فرو گذشت
نمی نمودند تا وارد قزوین شد۔ شاہ طہاسب مقدم ہمایوں را ہمایوں
پیدا شستہ انجہ لوازم مہمان نوازی بود بجا آورده چند روزہ جشن خسروانہ
برپا داشت۔ ہمایوں در روز جشن الماس گراں بہائے کہ خراج
اقلیہ بود برسم ارغمان پیشکش یہ شاہ نمود و سہ سال در انجا بخوش گذرانی
توقف نمود۔ بعد ازاں استدعائے اعانت و مدد نمود۔ بادشاہ پسر
خود سلطان مرو میرزا دوازده ہزار سوار قزلباش عزم رکاب و سخا

روانه هندوستان ساخت چوں به قندهار رسید میرزا عسکری در
حصار قندهار متحصن گشت همایوں بادشاه در هفتم محرم ۱۰۹۵ هجری قمری
یورش آورد. میرزا عسکری مضطرب گردید بصواب دید امیر اکمال
شهر مساری بحضور همایوں آمده حصار را با ولیایت دولت تفویض نمود
همایوں قلعه قندهار را موافق وعده که به شاه طهماسب کرده بود به
شهرزاده مراد میرزا سپرده متوجه تسخیر کابل شد. میرزا اکامران سرسپه
شده بطرف غزنین فرار نمود. همایوں بدو جنگ کابل را تصرف
نموده بدیدار محمد اکبر خوش وقت گردید. بعد از چند گاه میرزا اکامران
شکر وافر جمع آوری کرده روبه کابل آورد. همایوں بدفع او مشغول
ومتوجه شد. درین بین اکثر سرداران قزلباش که به کمک آمده
بودند به اوطان خود برگشتند. همایوں خود با فوجی قلیل بر مخالفت
تاخت آورده. تیرے بر اسپ سوار ی اور سیده از اسپ فداور
شکر غنیم غالب و سپاه همایوں مغلوب شده فرار نمودند.
میرزا اکامران قلعه را تسخیر کرده بعد از سه ماه باز همایوں
تدارک لشکر دیده با مرزا اکامران جنگیده او را منهنز گردانید و
میرزا عسکری را گرفته قید نمود. باز میرزا اکامران در میان افغانان
به جمع آوری سپاه مشغول بود. همایوں اول حاجی محمد خاں را که

بانی فساد بود بقتل رسانید۔ و بعد متوجہ تہنیمہ مرزا کامران گردید۔ چوں
 بہ سواد خیر رسید۔ میرزا کامران با عانتِ افغنہ بر شکر ہایوں شجوں
 زدہ۔ کارے از پیش نبردند لیکن میرزا ہندال در آل شجوں کشتہ شد۔
 میرزا کامران ازیں جز کشتن برادر خود فائدہ نہ دید۔ پس برگردید و
 با فغنہ پیوست و لے چوں افغانان دیدند کہ سوائے نقصان
 جانی و مالی ثمرہ متصور نیست۔ دست از رفاقت او کوتاہ کردند۔
 ناچار بہ ہند رقتہ بہ سلیم شاہ ملتی شد سلیم شاہ اور اگر فتنہ مقید نمود او
 بہ لطافت الحیل از قید رہائی گرفتہ برا جہ نگر کوٹ پناہ برد۔ چوں
 سلیم شاہ میرزا کامران را مدعی دانست بہ تعاقب او بہ نگر کوٹ رفت۔
 میرزا کامران صلاح استقامت بجاں جاتبدیدہ از نگر کوٹ پیش سلطان
 آدم رفت۔ و او میرزا کامران را نگاہ داشتہ بہ ہایوں شاہ خبر داد۔
 ہایوں شاہ از آب سندھ گزشتہ رسید۔ سلطان آدم کامران را بہ
 ہایوں شاہ کردند۔ آنانکہ بہ کامران عداوت داشتند بہ ہایوں
 معروض داشتند کہ بقائے جان شما موقوف بر کشتن کامران است
 ہایوں بقتل اوراضی نہ شد۔ مگر پیاس خاطر امر حکم بہ کور کردن او
 داد۔ اور اکور کردہ روانہ مکہ معظمہ نمود۔ چوں ہایوں از فتنہ مرزا
 کامران و دیگر برادران آسودہ خاطر شد۔ شیر شاہ و سلیم شاہ

فوت کردند - دریں اثنا عرائض از بعض کسان اہالی دہلی و اگرہ
متضمن براین معنی رسید کہ پس از قوتِ سلیم شاہ رؤسائے افغنہ با
یکدیگر لفاق پیشہ کردہ اند - اگر آں بادشاہ رایات بہاں کشائی را
در ملک ہند با بہتر از آئند السب و اولی است ہمایوں منعم خاں را
بہ جرات کابل گزاشتمہ و شاہترادہ محمد اکبر را ہمراہ برداشتمہ با
پانزدہ ہزار سوار متوجہ ہندوستان شد - بعد از انقضائے مدت
پانزدہ سال در ماہ صفر ۹۶۳ھ وارد ہندوستان گردید افغانان
کہ در حوالی رہتاس و حدود دریا مے نیلاب جمعیت نمودہ بودند از
شنیدن نہضت ہمایوںی خود بخود پریشان شدند ہمایوں وارد لاہور
گردید - و افواج بہر جانب تعین نمودہ سر ہند و سیالپور را در تصرف
آورد - و سکندر شاہ کہ بر تخت دہلی نشستہ بود با ہشتاد ہزار کس
متوجہ جنگ شدہ - قریب چہل روز در ہند مقابل یکدیگر محار بہ
می نمودند - تا آنکہ در دوم شعبان ۹۶۲ھ ہر دو لشکر صف آرا
شدہ شکست بر شکر سکندر شاہ افتادہ فرار نمودہ در کوہ سواک
پناہ شد - ہمایوں شاہ روز غرہ رمضان المبارک بہ دولت
اقبال بہ دہلی نزول اجلال فرمودہ بر تخت سلطنت جلوس
نمودہ خطبہ و سکہ بنام خود جاری ساخت - ہفت ماہ بعد از

اتفاقات قضا و قدر روزے بادشاہ بر بالائے کتاب خانہ برآمد
 پایش در دامن سجدہ از بالا بنیر افتاد۔ و بعد از دو روز دریا زدم
 ربیع الاول سال ۹۵۵ھ این عالم بے وفار پدید و در نقش اورا بر یک
 کمری بر کنار دریائے جمن بقاصدہ میل از شہر مدفون کردہ
 عمارت عالی سراں احداث نمودند۔ مدت سلطنت ہمایوں بادشا
 ۲۵ سال و پنج روز بود۔ از ان جملہ ۸ سال و ہشت ماہ مرتبہ اول
 حکومت نمود و بعد از ان پانزدہ سال در کابل و قندھار و مرتبہ
 ثانی ہفت ماہ و چند روز۔ و مدت عمرش چهل و نہ سال و چہار
 و ہشت روز بود اورا دو پسر بود۔ محمد اکبر مرزا و محمد حکیم مرزا۔

ذکر سلطنت عرش شیبانی ابوالمظفر جلال الدین محمد اکبر پاشا

بعد از فوت پدر روز جمعہ دوم ماہ ربیع الثانی ۹۶۳ھ مطابق
 ۴ فروردی ۱۵۵۵ء بہ سن ۱۴ سالگی در بارغ کلانور بر تخت سلطنت
 تکیہ زد۔ و بہت انتظام ملکی و مالی منصب وزارت بہ خانشانان
 بیرم خاں اختصاص یافت۔ بعد از ۲۵ روز از زمان جلوس
 سکندر شاہ افغان کہ از ہمایوں شاہ شکست خوردہ در کوہ سواک

پہناں شدہ بود لشکر عظیم جمع آوری کردہ سر بہ شورش بر آورد۔
 بادشاہ لشکر شائستہ بدفع او فرستادہ اورا شکست داد۔ بعد
 از آنکہ خاطر بادشاہ از طرف سکندر شاہ مطمئن شد اخبار
 شورش ہیموں بقال اشتہار گرفت تفصیل اس اجمال آنکہ۔
 ہیموں یکے از معتز ال مبارز خاں و مخالفان او مخالفت بود۔ و از
 اخبار رحلت ہمالیوں شاہ جنون جہان بینی بر سرش افتادہ
 با ہفتاد ہزار سوار و توپ خانہ عزم تسخیر دہلی نمود امرائے شاہی
 کہ در دہلی بود مجتمع شدہ بسر کردگی تروی خاں شبات قدم در دیدند۔
 بعد کشمش و کوشش زیاد خاں مذکور شکست یافتہ منہزم شد۔
 و ہیموں بقال دہلی را تصرف نمود اس خبر را بعرض بادشاہ رسانیدند۔
 بادشاہ در پیچہ ہم ذی الحجہ را یات ظفر آیات را بدفع ہیموں بر
 افراخت۔ چوں خیام فیروز می انجام را در پانی پت زدند۔ تلافی
 فریقین دست داد۔ در عین ہنگامہ تیرے بجیشم ہیموں رسید۔
 مشرف بر موت شد و لشکرش لپیٹ بکار زارہ داند و ہیموں را
 دستگیر کردہ بحضور رسانیدند۔ دولت خواہاں معروف داشتند
 کہ اولی اس است کہ از دست مبارک برگردن این نافرمان
 نمیشیر برانند۔ بادشاہ تیغ برگردن او رسانید۔ بہرام خاں کار او

تمام ساخت و حکم شد کہ اورا بہ کابل ترانہ مارا بہ دہلی بُردہ بردارو آئو شہر
 بیاو نیز بادشاہ مظفر و منصور داخل دہلی گردید۔ و تا چار سال اختیار
 کلی و جزوی امور مملکت بہ بیرم خاں بود۔ اما از آنجا نیکہ بادشاہ را
 خور و سال تصویری کرد از و حرکاتے کہ خلاف طبع بادشاہ بود بطہور
 می رسید۔ تا آنکہ در سال پنجم اورا از عہدہ وزارت عزل ساخت۔
 پس از عزل بیرم خاں در اندیشہ باطل افتادفتہ و فساد در ممالک
 محروسہ مرتفع ساخت و چند بار بادشاہ جگیدہ ہر میت یافت۔
 آخر الامر بوسیلہ منعم خاں بجز و انکسار عازم عقبہ علیہ گردید۔ چوں
 متصل لشکر بادشاہی رسید منعم خاں دستمالے بگردن بیرم خاں
 انداختہ بحضور آورد۔ بادشاہ از راہ مہربانی عفو جرائم اورا نمودہ
 رخصت رفتن بکہ مغظمہ باد داد۔ خان مذکور عازم مکہ گردید۔ چوں شہ
 پٹن کہ در صوبہ گجرات است رسید۔ مبارک خاں بعوض خون پدر
 در پتے کشتن او برآمد و با جمعی بہ بہانہ ملاقات نزد او آمدہ و چہ
 بہ پیشش زد کہ تاسینہ بشکافت و جہاں قانی را وداع نمود۔
 و در سال دوازدهم از جلوس بادشاہ دارالخلافہ اگرہ را قرار داد
 و در سال پانزدہم از جلوس بنائے قلعہ الہ آباد را نمود۔ و در مدت
 چہار سال صورت انجام پذیرفت۔ بعد از آنکہ اکبر شاہ تمام مملکت

هندوستان را بحیطه تصرف آورده خاطر را از اطراف جمع کرد-
اکثر اوقات به علماء و حکماء به مباحثه علمی مشغول می بود- تا آنکه بعد
از حکومت پنجاه و دو سال شب چهارشنبه سیزدهم جمادی الثانی
۸۴۱ هجری مطابق ۴ اکتوبر ۱۴۴۵ که در اکبر آباد رحلت بعالم بهشت
نموده در باغ سکندره که قریب سه میل از شهر اکبر آباد دولت
در روضه که پیش از وفات خود تعمیر کرده بود مدفون گردید-

مشتقی سؤالات

- (۱) سیرت بابر را با خلاصه بنگارید-
- (۲) میرزا کامران و شاه طهماسب کیانند؟ ایشان با جلیون چه معالمت
رواداشتند؟
- (۳) احوال جنگ همپو و اکبر بنویسید-
- (۴) تحلیل صرغی کنید:-
دوازده می دارند- نماید- قدرے- برآمد- شیرشاه- آن جا
کرده بود- می دانست-
- (۵) جموع عربی بنویسید:-

بطن - افغان - خزانہ - فتح - وصیت - منصب - وطن - دولت -
فوج -

(۴) ترکیب نحوی کنید۔

(ا) ہمایوں منعم خاں را بجابل گزاشت۔

(ب) ہمایوں شاہ شکست خوردہ در کوہ سوا لک پہناں شدہ بود۔

(ج) تا چار سال اختیار کلی و جزوی امور مملکت بہ ہرم خاں بود۔

انتخاب خلاق محسنی

حکایات

(۱)

آوردہ اند کہ یکے از علماء در مجلس ماموں حدیث روایت کرد کہ
اشخاص پادشاہان عادل در قبر متفرق نمی شود۔ و اجزائے ایشان
از دگر نمی ریزد۔ ماموں فرمودہ کہ مراد صدق حدیث شائبہ ریب
نیست اما داعیہ کہ نوشیرواں را بنیم کہ فی الواقع منظر عدل بودہ
بزبان معجز بیان حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم گزشتہ کہ
من تولد شدم در زمان ملک عادل۔ پس عزیمت مدائن کردم چون
بدانجا رسیدم فرمودہ تا دخمہ نوشیرواں بکشادند۔ و بدانجا درآمدید۔

تازہ در خاک خفته چنانچہ شخصے در خواب باشد دوسہ انگشتی
 در دست داشت - برنگین ہر یکے پندے نوشتہ - اول آنکہ بادوست
 و دشمن مدارا کن - دوم کار ہائے مشورت خود منداں شروع متما
 ستوم رعایت رعیت فروگذار - دور رواستے دیگر آمدہ کہ لوحے بالا
 سرورے آدینختہ بود و برآں لوح نوشتہ کہ ہر کہ خواہد کہ خدا اور بزرگ
 گرداند گو علمائے زمان خود را بزرگ گرداں و ہر کہ خواہد کہ ملک
 او بسیار شود گو صفت عدل خود را بسیار ساز - ماموں فرمود -
 ہاآن پند ہا را بنوشتند و آل خاک را بہ عطر آلودہ سرش بپوشیدند
 مثنوی

عدل در دنیا نگو نامت کند در قیامت خوب فرجامت کند
 اندرین عالم معظم سازدت چوں بدال عالم رسی بنواز دت

(۲)

از امیر المؤمنین عمر رضی اللہ عنہ در کتاب جوہر الامارۃ نقل کردہ اند کہ
 ایشان گفتند وقتے در جاہلیت بہ تجارت جانب مدائن می رفتیم چہل
 جامہ از بر ویکانی با من بود - چوں بچوالی مدائن رسیدم دزدان سیراہ
 من گرفتند و مرا غارت کردہ بار ما را بردند و من یصد محنت خود را
 بمدائن رسانیدم - ویدا دخواہی بدرگاہ نوشیروان رفتم چوں صورت

تظلم من لسمع نوشیرواں رسید و بر کماہی حال من اطلاع یافت حاجے را
فرستاد تا دست با من گرفته مرابہ و ثنائے فرود آورد و گفت این جا
باش تا د زور اطلب کنند و بردہا را بستانند۔ و من در اں و ثناق
می بودم و ہر روز از مطبخ خاص خوانجہ طعام بلوکانہ می آوردند و پیش
من می نہادند و من ہر روز بہ پیش گاہ کسری می رفتم و نظارہ مراسم
مملکت داری و رعیت پروری می کردم۔ تا بعد از چہل روز بد اں
و ثناق در آیدم جامہ ہائے بردہ را دیدم نہادہ و دستے بردہ آنجا
افتادہ و کاغذ و چہل تنگہ زر سرخ ہمراہ وے بود۔ و بر آں کاغذ
نوشتہ کہ چہل روز بایستادی تا د زور ابدست آوردند۔ درخت
توبہ نزد تو رسید۔ ایں چہل تنگہ زر و چہل روز انتظار است۔ چون بہ
ولایت خودرسی باید کہ از ماسکایت نکنی۔

(۳۴)

آوردہ اند کہ بادشاہ قباد روزے در سکار از لشکر جدا افتاد۔ و
ہو اگر م شدہ از تشنگی بے طاقت گشتہ ہر طرف می نگرست و سائہ
و سرچشمہ می طلبید۔ از دور سیاہی بنظرش در آمد۔ مرکب بد اں طرف
را ندخیمہ کہنہ دید در میان باد یہ زدہ و پیر زنے باد خرقہ خود در سائہ
آں نشستہ چوں قباد رسید آں زن از خیمہ پیروں و دید و عنانش

گرفتہ فرود آورد و ما حاضرے کہ داشت حاضر کرد و قباد طعاعے خورد
و آئے بسیار امید خواب برو غلبه کرد و خطبه بسیار امید چوں از خواب
بر آمد بنگاہ شدہ بود شب ہماں جا اقامت نمود۔ بعد نماز شام گاؤے
از صحرایا آمد و دخترک آل زال، آل گاؤ را بدوشید۔ شیر بسیار حاصل
شد چنانچہ قباد راں تعجب آمد۔ و با خود گفت این جماعت بجیت آل در
صحرایا شستہ اند تا کہ بر سر ایشان اطلاع نیاید ہر روز چندین
شیر از گاؤے می گیرند اگر در ہفتہ یک روز بسطان دہند مال
ایشان را خلع نمی رسد و دخترانہ را تو غیرے می شود۔ نیت کرد کہ چوں
بدار الملک برسد آل مواضعہ را بر عیت نہند۔ چوں صبح شد۔
دخترک گاؤ را گرفت کہ بدوشد۔ اندکے شیر فرو آورد فریاد برآوردہ
پیش مادر دوید کہ مادر روئے بدعا کہ بادشاہ مانیت ظلم کردہ
است۔ قباد تعجب نمود و گفت از چہ دانستی گفت ہر بامداد گاؤ ما
بسیار شیر دادے۔ امروز اندک ہر گاؤ کہ بادشاہ نیت بد کند
حق سجا نہ برکت بردارد قباد گفت راست گفتی و آل نیت از دل
بیرون کرد و گفت اکنون برو د بر سر کار شو پس دختر برخواست و دیگر
بار گاؤ را بدوشید۔ شیر بسیار حاصل شد۔ بار دیگر پیش مادر دوید
مژدہ نیکویتی بادشاہ بوسے رسانید و ازین جا گفتہ اند کہ ملک عادل

بہتر است از ابر بارزنده و آفتاب تابنده - نظم
 ہر آن نم کہ از ابر باراں بود در اندیشہ شہر یاراں بود
 چو برگرد و اندیشہ پادشاہ نیاید زمین نم بوقت ہوا
 چو عادل بود شہ ز سختی منال کہ عدلش بہ است از فراخی سال

(۴۳)

آورده اند کہ چون آوازہ جو انخر دی حاتم جزیرہ عربت دار الملک
 بمن فرد گرفت و ضیعت سخاوت او بولایت شام و مملکت روم رسید
 والی شام خواست کہ اورا بیا زاید کس فرستاد و از دسے صد شتر
 شرخ موئے سیاہ چشم بلند کو ہان طلبید و مثل آل شتر در دای عرب
 نادر باشد - اگر یافت شود بسیار گراں بہا بود و فی الواقع در آن وقت
 این نوع شتر در رمہ حاتم نبود دست قبول بر سینه نہاد در جواب آن سماعاً
 و طاعتاً بر زبان راند - ۵

بہرچہ امر شود چاکریم و دولت خواہ بہرچہ حکم رود بندہ ایم و خدمت گاہ
 پس لپی را بمنزل نیکو فرو د آورد - اسباب ضیافت چنانچہ فراخور
 احوال او بود و میگردانید - بفرمود تا در قبائل عرب منادی کردند کہ
 ہر کہ مثل این شترے بیاورد بہ بہائے تمام از و بخرم و میعاد دوام
 بہا بدور سام - چہل کلام بدیں طریق صد شتر فرض کردہ بسلطان

شام فرستاد۔ چوں ملک شام بریں حال اطلاع یافت انگشت
 تعجب بدندان تیر گرفتہ فرمود کہ ایں اعرابی را می آرمودیم داد خود را
 بواسطہ مادر قرض انداخت پس ہماں شتران را متاع مصر و شام
 بار کردہ بدست ہماں ایچی بازگردانید۔ چوں شتران را نزد حاتم
 آوردند باز قہر نمود تا منادی کردند کہ ہر کہ شترے مین دادہ بیاید و
 ہماں شتر خود را یا انچہ بار دار دیگر دو بہر دیس آں صد شتر را بار
 بخداوندان داد بیچ چہیز برائے خود باز نگرفت خبر سلطان شام
 رسید گفت ایں ہمہ مروت نہ از حد آدمی زاد است و سخاوت
 حاتم را مسلم است۔ فرد
 آوزہ سخاوت و احسان حاتم آخردیں جہان بحث بر نیامدہ است

(۵)

آورده اند کہ سبکتگین پدر سلطان محمود را او اہل حال کہ ملازم سلطان
 سمجور بود یک سہراسپ پیش ہدائت و اوقات اولیائیت عمرت
 می گزشت۔ ہر روز بجز شکار بصرارفتہ۔ اگر صیدے بدست آیدے
 پداں گزرا نیدے۔ روزے آہوئے۔ دید کہ باچہ خود در صحرائی
 چرید۔ سبکتگین اسپ برانگیخت آہو گزینخت۔ چوں بچہ او خورد بود۔ با
 مادر توانست گزینختن۔ اورا گرفت دوست و پالیش بر بست و در

۷۳
پیش زیں نہادہ راہ شہر برگرفت۔ آہو کہ بچہ خود را گرفتار دید با گشت
و در پے می دوید و فریادی کرد می نالید سبکتگین را بروے رحم آمد و
و پائے آہو بچہ را یکشاد و سر لہجہ داد۔ مادر آمد و بچہ را پیش گرفت و
روے با سماں کردہ بزبان بے زبانی مناجات کرد۔ مصحح
آئی کہ زبان بے زباناں دانی

سبکتگین دست تہی بشہر باز آمد۔

ہماں شب حضرت رسالت پناہ صلی اللہ علیہ وسلم را بخواب دید
کہ باوے می گویند کہ "اے سبکتگین! بواسطہ آں شفقت و مرحمت
کہ از تو دور وجود آمد و محبت آں کرم و مہربانی کہ در حق آں پیچارہ زباں
بستہ کردی۔ بحضرت حق تعالیٰ تقرب تمام یافتی۔ و ما از تو خود شنود
شدیم و حق سبحانہ تعالیٰ ترا شرف پادشاہی کرامت کرد۔ باید کہ بہ بندگان
خدا ہمیں نوع شفقت بجائے آوری۔ دور یارہ رعیت خود طریق
مرحمت فرد نگذاری" برزگے فرمودہ کہ چوں بواسطہ شفقت بر
جو انے پادشاہی ایں جہان قانی یا بند۔ اگر بھت مرحمت برافسانے
سلطنت ملک باقی یا بند ہی عجیب و غریب نباشد ملتومی

دست رعایت زر رعیت مدار کار رعیت بر عایت سپار
مرحمت کن کہ جگر خستہ اند در کرم و لطف تو دل بستہ اند

آوردہ اند کہ ایں سماک بہ مجلس ہاروں الرشید آمد۔ خلیفہ از برائے
 او برخاست و تعظیم کرد۔ ابن سماک گفت اے خلیفہ تو اضع تو در بادشاہی
 بزرگ تر است از بادشاہی تو خلیفہ گفت سخن نیکو گفتی، زیادت کن گفت
 ہر کہ حق تعالیٰ اور مال و جمال و بزرگی دہد و اور مال بانبندگان خدا
 مواساد احسان کند۔ و در جمال خود پارسائی در زد و در بزرگی تو اضع نماید۔
 حق تعالیٰ در غلصان خود گرداند۔ ہاروں رشید دوات و قلم طلبید و
 و بدست خود ایں سخنان را بنوشت و ایں نوشتن نیز علامت تو اضع خلیفہ
 بود۔ مثنوی۔

از تو اضع زیاں نکر و کسے	ز بہ کاں آزمودہ اند بے
و ز تو اضع رسیدہ اند بکام	از تو اضع بلند گرد و نام
منظہر لطف کردگار بود	متواضع بزرگوار بود

امام محمد شبیبانی رحمۃ اللہ علیہ نزدیک رشید آمد۔ رشید اورا تعظیم
 بسیار کرد چنانچہ بر پائے خاست و اورا بجائے خود بنشانند و چوں بر
 خاست چند قدم برسم مشالیت باوے برفت۔ یکے از جملہ خواص او
 گفت کہ باچین تو اضع کہ خلیفہ نمود مہابت خلافت نمی ماند۔ رشید

جواب داد کہ آں مہابتے کہ بتواضع زائل شود نیاودن آں اولاتر قدر
کہ با احترام بزرگاں بکاہد کاستہ و محوشہ بہتر۔ سچم
قدرے کہ بتعظیم کساں کاستہ گردد مردے بچناں قدر کے آراستہ گردد

(۸)

آوردہ آمد کہ بادشاہے بود بغایت جوانمرد و بخشنده۔ روزے با
یکے از نزدیکان خود فرمودہ کہ مرا آرزوست کہ ہزار ہزار درم بیکے بخشم
تو چہ می گوئی۔ گفت این مقدار مال بسیار است۔ این مبلغ بصد
کس بس است۔ گفت اگر نصف ازین عطا کنم چوں باشد گفت ہنوز
بسیار است۔ گفتے ثلث تو ان بخشید؟ گفت ہنوز زیاد است۔
گفت در ربع چہ میگوئی۔ گفت ہنوز روئے در کثرت دارد۔ القصہ
در عشر قرار داد کہ صد ہزار درم باشد۔ گفت اگر چہ بسیار است۔
اما بیک کس می باید داد۔ بادشاہ فرمود کہ اے بیدولت من می خواهم
کہ این مبلغ تو از زانی کم۔ خود را محروم ساختی و مرا از سخاوت باز
داشتی۔ آل مرد۔ تبصرع در آمد کہ اے ملک من خطا کردم سلطان
از کرم نگزد۔ سلطان فرمود تو سفلہ و لائق عقوبت نہ قابل عطیت
ہم خود را زیاں دادی و ہم مرا زیاں من آنست کہ اگر آں مقدار مال
تو بخشیدے در سخاوت علم شدے و تا انقراض او دارصیت کردم و

مروت من باقی ماندے در بیان تو این ست که از چندین مال محروم
شدی اکنون عدد هزار درم که خود برال قرار دادی بستان و دیگر مجلس
ما چندین شگلی مکن - بشنوی

سفلہ نخواہد گرے را بکام خس نگذار و گلے را بہ جام
سفلہ سیہ رو بود و بد نہاد خاک سیاہ بر سر ہر سفلہ باد

(۹)

آورده اند کہ روزے یکے از امر پیش بادشاہے - ایستادہ بود -
شاہ با و در ہمت مشاورت می فرمود - قضا را کہ نہ دے در برابر من افتاد
بود و ساعتی امیر را می گردید و نیش زہر آورد خود ضرر می رسانید تا وقتیکہ
نیش دے از کار ہتھا دو ہر زہرے کہ داشت بکار برد - آل امیر
مطلقاً درال مشاورت قطع سخن نکرد و لغیرے در و ظاہر نشد و سخنش
از قانون عقل و قاعدہ حکمت انحراف نیافت تا بختہ آمد و آل کز دم
را از جامہ بیرون کرد - این خبر بہا و شاہ رسید متعجب و متحیر گشت -
روز دیگر کہ امیر بکاز مت آمد -

سلطان فرمودہ کہ دفع ضرر از نفس واجب است تو چرا دیر و آزار
عقرب را از خود منہ نساختی جواب داد کہ من آل غیم کہ شرف مکالمہ چو
تو بادشاہے را بسبب الم زہر کردے قطع کنم و اگر امروز در زیر مجلس

برنیش کڑدے صبر تو انم کرد فرداد معرکہ رزم بہ تیغ زہر آب دادہ
 دشمن چگونہ صبر تو انم کرد۔ بادشاہ را این سخن خوش آمد و مرتبہ اورا بلند
 گردانید و بدال مقدار صبر کہ کردہ بہر ادو مقصد در رسید۔ ۷
 خواہم از سر کویت بعد چندین جہارفتن
 نشاید شیر مرداں را بہر زخمی ز جہارفتن،

(۱۰)

اصعی می گوید کہ روزی نزدیک از خلفا رفتم اورا دیدم بہ تخت نشستہ
 و دہتر پنج سالہ تخمیناً نزدیک و سے قرار گرفتہ مرگفت وانی این دختر
 کیست۔ گفت معلوم ندارم۔ گفت دختر پسر من است برو دوسہ ہر فرق
 او نہ من متعجب بمانم و گفت اگر خلافت ام کم عقوبت کند۔ و اگر جرات نمایم
 شاید غیرت اورا براں دارد کہ برنجاند پس آستین دختر نہاد و
 برداشتم و سر آستین خود را بوسہ دادم۔ خلیفہ را ال ادب خوش آمد۔
 گفت۔ اگر بخلاف این می کردی از نعمت حیات می ماندی۔ پس مرا
 دہ ہزار دینار انعام کرد۔ من بہ شکرانہ ال کہ از ال و رطہ خلاصی یافتہ
 بودم ہمہ را صدقہ دادم۔

(۱۱)

آوردہ اند کہ خواجہ غلامی داشت۔ کافی خرومند۔ روزی بآن غلام

بباغ رفت و در اشنائے تماشا کسے باغ بہ پای لرے رسید و حیا کسے
 باز کردہ بدست غلام داد کہ بخور۔ غلام پوست باز کردہ بر غبت تمام دل
 نمود چنانچہ خواجہ ہوس کرد۔ مقدارے ازاں طلبینا بخورد ہمیں کہ بحشید بخت
 تلخ بود۔ گفت اسے غلام خیارے بدیں تلخی چگونہ بہ نشا طمی خوری۔
 گفت اسے خواجہ (یں خیار تو میں، دادی و از دست تو بسیار چرب و
 شیریں خوردہ ام شرم داشتہ کہ بیک لقمہ تلخ روئے ترش کھم سے
 از دشت تو شربت شیریں بحشیدم
 یک شربت تلخ از بچشم پاک نباشد
 خواجہ را خوش آمد و گفت چون شکر لغت من ادا کردی ترا
 در بندگی نگذارم آزادش کرد و انعام بسیار فرمود۔

مشقی سوالات

- (۱) ایام جاہلیت کرا گویند و چرا ؟
- (۲) دختر چگونہ دانست کہ بادشاہ نیت ظلم کردہ است ؟
- (۳) احوال خواب سبکتگین را بفارسی خود بیان کنید۔
- (۴) تملیق مودوں الرشید کہ بود ؟ احوالش بنگارید۔

(۵) حکایت امیر کے کہ کڑوے اور امی گزید وادہاں طور پیش پادشاہ درمجاوت
مشغول بنویسید۔

(۶) امام محمد شیبانی کہ بودند؟ ہارول الرشید ایشاں را چرا تعظیم کردند؟
(۷) بارود ترجمہ کنید۔

(۱) آورده اند کہ چوں آدازہ جوانمردی بر زبان رانہ
(ب) آورده اند کہ سبکتگین و بچہ را در پیش گرفت۔
(ج) آورده اند کہ ابن سناک تواضع خلیفہ بود۔
(د) اہم می گوید ہمہ را صدقہ داد۔

(۸) مجموع عربی بنویسید۔

اول۔ مجلس۔ ادنیٰ۔ اعلیٰ۔ اسفل۔ عنیمت۔ قلیلہ۔ نوع۔ شفقت۔ انیسان
مہم۔ مقصد۔ خلیفہ۔ ویتار۔ حال۔

رحمۃ اللہ علیہ انتخاب سکندر نامہ تطامی

در حمد یاری تعالیٰ

خدا یا جہاں پادشاہی تراست	ز ما خدمت آید خدائی تراست
پناہ بلبندی و پستی توئی	ہمہ نیستند آنچه هستی توئی
ہمہ آفرید سرت بالا و پست	توئی آفرینندہ ہر چہ هست
توئی برترین دانش آموز پاک	زدانش قلم راں بر لوح خاک
چو شد تجھت بر خدائی درست	خرد داد بر تو گواہی نخست
خرد را تو روشن بھر کردہ	چراغ ہدایت تو بر کردہ
توئی کافریدی ز یک قطرہ آب	گہر یائے روشن تر از آفتاب
نہ بار و ہوتا نگوئی ببار	زمین نار و دتا نگوئی ببار

جہاں را بدیں خوبی آراستی
 ز گرمی و سردی و از خشک و تر
 چنان بہ کشیدی و بستی نگار
 چنان بستی این طاق نیلو فری
 ہندس بسے جوید از رازشان
 بہرچہ آفریدی و بستی طراز
 چنان آفریدی زمین و زماں
 کہ چندانکہ اندیشہ گرد و بلند
 نبرد آفرینش تو بودی خدائے
 خیال نظر خانی از راہ تو
 سرے کز تو گرد و بلند می گرائے
 بسے را کہ قہر تو از سر فگند
 بہ زیر دستم و سر ماں پذیر
 اگر پائے پیلست دگر بر مور
 چون دفرستی ز تقدیر پاک
 بوداری از رگبزر دود را
 بود لشکر دشمن آری رحیل
 بروں زانکہ یاری گرے خواستی
 سرشتی باندا زہ در یک دگر
 کہ بہ زان نیار د خرد در شمار
 کہ اندیشہ را نیست زو بہ تری
 نداند کہ چوں کردی آغاز شان
 نیازت نہ اے از ہمہ بے نیاز
 ہماں گردش انجسم و آسماں
 سر خود بروں تا در دیز کمند
 نہ باشد ہمہ ہم تو باشی بجائے
 ز گردندگی و در در گاہ تو
 بہ افگندن کس نیفتد ز پائے
 بہ پامردی کس نگو و دہن
 توئی یاوری دہ توئی دستگیر
 بہر یک تو دادی ضعیفی و زور
 ز مورے بہ ماے بر آری ہلاک
 خوردیشہ مغز نمود را
 بہر غاں کشی قیل و اصحاب قیل

گہ آری خلیے ز بیت خسانہ
 کئی آشنائی ز بیگمانہ
 کرا از ہرہ آنکہ از بیم تو
 کشاید زیاں جز بہ تسلیم تو
 مراد رغبار چنین تیسرہ خاک
 تو دادی دل روشن جان پاک
 گر آلودہ گردیم اندیشہ نیست
 کہ جز گردہ خاک را پیشہ نیست
 گر ایں خاک روز گنہ تافتے
 بہ آمرزش تو کہ رہ یافتے
 گناہ من از ماندے در شمار
 ترانام کے بودے آمرزگار
 شب و روز و در شام و در بیدار
 تو بیادی از ہرچہ دارم بیا د
 جو اول شب آہنگ خواب دارم
 بہ تسبیح نامت شتاب آورم
 جو در نیم شب سر بر آرم ز خواب
 تر احوال و در تیرم از دیدہ آب
 دگر بیدار دست را ہم بہ تست
 چو خواہم ز تو روز شب یا وری
 چنان دارم اسے داور کار ساز
 پرستند وہ گز رہ بندگی
 دریں عالم آباد گرو ز گنج
 ز تو آیت در من آنم و مستن
 چو نام تو ام جاں نوازی کند
 گر آسودہ ورنہ تو اں می زیم

امیدم چنان است زان یارگاه
 چنان گرم کس عزمم را ییم به تو
 همه همراه تا به در بامن اند
 اگر چشمم گوش ست دگر دست و پائے
 توئی آنکه تا من منم یا منی
 زحمتی که آں درازل را نداده
 ولیکن بخوابش من حکم کش
 تو گفتی هر آنکس که درینج و تاب
 چو عاجز برهاسته دامن ترا
 بے کار توینده پروردن ست
 دو کار ست با ضرر و فرزندگی
 شکسته چنان گشته ام بلکه خورد
 توئی که ز شکستم رهائی دهی
 نگهدارم از رختنه رهزنان
 بشکرم رساں اول انگه بیگنج
 بلائی که باشم در آن تا صبور
 بهر گوشه کافتم تا خواهمت

که چوں من شوم و در زین کارگاه
 که خرم دل آیم چو آیم به تو
 جو من رفتم این دوستان دشمن اند
 ز من بازماند یک یک بجائے
 ازین در میادیم پتی دامن
 نگر و دستم زانچه گردانده
 کنم زین سخنها دل خوش خوش
 دعائے کند من کنم مستجاب
 درین عاجزی چوں نخواهم ترا
 مرا کار بایندی گردن ست
 خداوندی از تو ز مایندی
 که آبادیم راهمه باو برد
 دگر شکنی موسیائی دهی
 مکن شاد بر من دل دشمنان
 خستم صبور ی ده انگاه رنج
 ز من دور و راسے زبید او دور
 بهر جا که باشم خدا دانمت

چو کردی چراغ مرا نور دار	زمن باد مشعل کشاں دور دار
عقوبت مکن عذر خواه آدم	بدرگاه تور و سیاه آدم
یاه مرا هم تو گرداں سپید	مگر دامن از درگفت نا امید
خداوند مانی و مابنده انیم	به نیروئی تو یک بیک زنده ایم
برال دارم ای مصلحت خواه من	که باشد سوائی مصلحت راه من
رسیم پیشم آدر که انجم کار	تو خوشنود باشی و من رستگار
امیدم تو هست زاندازه پیش	مکن تا امیدم ز درگاه غیث
تو کن چو کردار خود کار من	مکن کار با من چو کردار من
نظای درال بادگاه رنج	نیار و بجز مصطفی را شفیع

در نعت نبی صلی الله علیه وسلم

فرستاده خاص پروردگار	رساننده محبت استوار
گراں مایه تر تاج آردگان	گرامی تر از آدمی ز اردگان
محمد کازل تا ابد هر چه هست	به آرائش نام او نقش بست
چراغی که پدید ازین بدست	فروغ همه آفرینش بدوست
فضائل دار عالم سیه تا سپید	شفاعت کن روز بیم و امید
درختی سبزی سر و دریاغ شرع	زمینه باصل آسمانی به فرع

چراغی که تا او میفرودخت نور،
 ستون شد خردمند از پشت او
 خراج آوردش حاکم روم و سبے
 فراخی بدو دعوت تنگ را
 تپی دست سلطان پیمینه پوش
 ز سبے پیشوئے فرستادگان
 توئی قفل گنجینه با را کلید
 من از کمترین امتاں خاک تو
 ز چشم جهان روشنی بود دور،
 مه آن گشت کش گشت را گشت او
 خراجش فرستاد کسری و کسے
 گواهی براعجاز او سنگ را
 غلامی خرد پادشاهی فروش
 پذیرنده عذر اقتادگان
 در نیک دید کرده بر ما پدید
 بدین لاغری صید فتراک تو
 نطای که در گنج شد شهر بند
 مباد از سلام تو نابهرمند

مشقی سوالات

(۱) نشر بکنید:-

(۱) خدایا جهان پادشاهی گواهی نخست

دب) اُمیدم چنان است زان و دستان دشمن اند

ج) نطای دران بارگان
 نقش لبست

(۲) ترکیب نحوی بکنید:-

- (۱) پناہ بلندی و پستی انچہ ہستی توئی
 (ب) چٹاں بستی این طاق نیست زویدتری
 (ج) نکوکن چو کردار چو کردار من
 (د) من از کمترین صید فراک تو
 (۳) مطلب و شرح بیگارید :-
 (۱) چو شد حجت بر خدائی مانگوئی بیار
 (ب) کسے را کہ تہ تو مفر نہ و در
 (۴) دعائے نظامی را الفارسی خود بنویسید

انتخابِ پندنامہ عطا رحمۃ اللہ علیہ

حمداً باری تعالیٰ عز اسمہ

آنکہ ایمان دادشت خاک را	حمد بے حد م خداے پاک را
داد از طوفان نجات اولیٰ را	آنکہ در آدم دمید اوروح را
تا سترائے کرد قوم عساد را	آنکہ فرماں کرد قهرش باد را
با خلیش نار را گلزار کرد	آنکہ لطفِ خویش را اظہار کرد
کرد قوم لوط را زیر و زبر	آں خداوندے کہ ہنگام سحر
پشتہ کارش کفایت ساختہ	سوئے او خصمے کہ تیر انداختہ
ناقہ را از سنگ خار ابر کشید	آنکہ اعدا را بدریا در کشید
در کف داؤد آہن جوم کرد	چوں غایت قادر قیوم کرد

با سلیمان داد ملک و سروری
 از تن صابر بجز مال قوت داد
 آں یکے را ارہ بر سر می کشد
 دوست سلطان ہر چہ خواہد آں کند
 ہمت سلطانی مسلم مرد را
 آں یکے را گنج و نعمت می دہد
 آں یکے را زرد و صد ہمیاں دہد
 آں یکے بر تخت با صد عز و ناز
 آں یکے پوشیدہ سنجاب و سمور
 آں یکے بر بستر کخواب و رخ
 طرفہ العینہ جہاں برہم زند
 آنکہ با مرغ و ہوا ماہی دہد
 بے پدر فرزند پیدا او کند
 مردۂ صد سالہ را حے می کند
 صانع کرطیں سلاطیں می کند
 از زمین خشک رو یا بد گیاہ
 ہر کس در ملک او انیا زنے
 شد مطیع خاتمش دیو و پری
 ہم ز لولس لقمہ با عوت داد
 دیگرے را تاج بر سر می تہد
 عالمے را دروے دیراں کند
 نیست کس را ز ہرۂ چوں و چرا
 دیگرے را بنج و زحمت می دہد
 دیگرے در خست نال حاں دہد
 دیگرے کردہ دہاں از فاقہ باز
 دیگرے خفتہ بر بہنہ در تنور
 دیگرے را خاک خواہی بستہ رخ
 کس نمی آرد کہ آنجا دم زند
 بند گال را دولت و شاہی دہد
 طفل را در مہد گویا او کند
 ایں بجز حق دیگرے کے می کند
 نجم را رجم شیا طیں می کند
 آسماں را بے ستوں دار و نگاہ
 قول اور الحسن نے آواز نے

مناجات بجناب مجیب الدعوات

ما گنہ گار یم و تو آمرزگار	بادشاہا جرم مارا در گزار
جرم بے انداز و بے حد کرد ایم	تو نکو کاری و مایہ کردہ ایم
آخرا ز کردہ پیشماں بود ایم	سالمہا ورتہ عصیاں بودہ ایم
ہمقرین نفس و شیطان مانده ایم	دائما در شق و عصیاں مانده ایم
غافل از امر و تو اہی بودہ ایم	روز و شب اندر معاصی بودہ ایم
با حضور دل نکر دم طاعتی	بے گناہ نگذشت بر ما ساعتی
آبروئے خود و عصیاں رنجیتہ	بر در آمد بندہ بگو نختہ
ز انکہ خود سر مودہ لا تقنطوا	مغفرت دارد امید از لطف تو
تا امید از رحمت شیطان بود	بحر الطاف تو بے پایاں بود
رحمت باشد شفاعت خواہ من	نفس و شیطان ز تو کرسیارہ من
پیش از اں کاندہ لحد خاکم کنی	چشم دارم از گنہ پاکم کنی
از جہاں یا نور ایما تخم بری	اندر آل دم کز بدن جانم بری

در بیان سبب عافیت

عافیت را اگر نخواہی لے عزیز می توانی یافتن در چارچسینہ

ایمنی و نعمت اندر خاندان
 چونکہ با نعمت امانے باشند
 بادل خایغ تو باشی تندرست
 بر میاورد تا توانی کارم نفس
 زیر پا آورده لے نفس را
 نفس و شیطان می برند از ره ترا
 نفس را سرکوب دائم خوار داد
 نفس بد را هر که سیرش می کند
 خلق خود را دور دار از هر مزه
 ز آب و ناں تالب شکم را پر ساز
 روز کم خور گر چه صائم نیستی
 ایکه در خوابی همه شب تا برون
 خواب و خور جز پیشه ابهام نیست
 لے پسر بسیار خواهی خفت خیز
 دل درین نیایے دو لبتن خطا
 از چه دلبندی بد نیایے دنی
 ظاهر خود را میارایے فقیر

تندرستی و فراغت بعد از آن
 عافیت را زو نشانے باشند
 دیگر از دنیا نباید هیچ جست
 تانیفتی اے پسر در دایم نفس
 کم بدوده بهر بایے نفس را
 تا بیند از تندرست اندر چه ترا
 تا توانی دورش از مردار دار
 در گنه کردن دلیرش می کند
 تانیفتی در بلا و در مزه
 همچو حیواں بهر خود آخور مساز
 بر خور آخر بهایم نیستی
 بهر گور خور چه را خے بر فروز
 خفتگان را بهره از انجام نیست
 گر خبر داری ز خود بگفت خیز
 دامن از دے گز تو بر چینی رواست
 چون نه جاوید است از دے بودنی
 تا که گرد و با طنت بدر میسر

طالب ہر صورتِ زیبا مباحث	در ہوائے اطلس و دیبا مباحث
از ہوا بگذر خدا را بسترہ شو	زندگی می بایدت در زندہ شو
خرقہ پستیمہ را بردوش کن	شر بتے از نامرادی کوش کن
اے کہ در برمی کنی پستیمہ را	پاک ساز از کینہ اول سینہ را
گر نمی خواهی نصیب از آخرت	رو بدر کن جاہائے فاخرت
بے تکلف باش و آرائش جوئے	ترک راحت گیر آسائش جوئے
در برت گو کسوتِ نیکو مباحث	زیر پہلو جامہ خوبت گو مباحث
بہجہ صوفی در لباس صوف باش	وز صفہائے خدا موصوف باش
مردہ را بوریافت الین بود	ز آنکہ خشنش عاقبت بالین بود
مردہ را بود دنیا سود نیست	ہرگز نش اندیشہ نابود نیست

در بیان آنکہ آبرو نہ ریزد

دور باش از پنج خصلت لے لہر	آنہ ریزد آبرو میت در نظر
اولاً کم گوئی با مردم دروغ	ز آنکہ گردی از دروغت فروغ
ہر کہ استیغزہ کند یا ہمتراں	آبروئے خود بریزد بے کساں
پیش مردم ہر کہ را نبود ادب	گر بریزد آبرو نہ بود عجب
از بسکساراں مباحث لے نیک نحو	گر بسکساری بریزد آبروئے

اے پسر بامہتراں کستہ ستیز
گر بجا لہ آبرو می بایدت
ہر کہ آہنگ سبکساری کند
جز حدیث راست بامردم بگوئی
از خلافت و از خیانت باش دور
گر ہی خواہی کہ گوشت تکی
تا نباشی در جہاں اندوہ گیس
وز حماقت آبروئے خود مریز
دا کما خلق نکومی بایدت
ز آبروئے خویش بیزاری کند
تا نگر دو آبرویت آب جوی
تا بود پیوستہ در روئے تو نور
اے برادر ہیچ کس را بد بگو
از حسد در روزگار کس میں

در بیان آنکہ آبرو بیفزاید

می فرزند آبرو از پنج چیز
در سخاوت کوش اگر داری غنا
بمرد باری و وفاداری گزیں
ہر کہ او بر خلق بخشاید ہمی
چوں بکار خویش حاضر بودہ
از سخاوت آبرو تر و شود
ہر کہ او بر خلق بخشاش بود
باش دائم برد بار و بادنا
با تو گویم بشنواے اہل تہذیب
تا فرزند آبرویت از سخا
ز آنکہ آب روی افزاید ہی
بیشک آب روی افزاید ہی
آبروئے خویش را افزودہ
وز خجیلی بے خرد ملعون بود
آبروئے او در افزائش بود
تا بروی خویش بینی صوفیا

تا ہند رازت از دشمن نہاں
 تا نگردی پیش مردم شرمسار
 اے برادر پرده مردم مکر
 باہوائے دل مکن ز ہنسار کار
 نازیانت باشد لے خواجہ دراز
 قدر مردم را شناس لے محترم
 ہر کرا قدرے نباشد در جہاں
 ز قہاحت ہر کہ را نبود نشان
 رعد وے خولش چون بی ظفر
 داکامی باش از حق ترس کار
 با تواضع باش و خو کن با ادب
 بردباری جھٹے فیے آزار باش
 صبر و علم و حلم تریاق دل اند
 ہو تریاق اند دانا یان و صبر
 ز دم از تریاق می یابد نجات
 فقر جملہ کار ہاناں دادن است
 گر چہ دانا باشی و اہل ہنر
 سر خود باد و ستاں کتر رساں
 آنچہ خود نہناده باشی بر مدار
 تانہ دزت پرده ات شخصے دگر
 تانیاں و پس یشیانیت بار
 دست کوتہ دار و ہر جانب متاز
 تا شناسد دیگرے قدر تو ہم
 زندہ شمارش کہ ہست از مردگاں
 کے تو نگہ ساز و دل مال جہاں
 عفو پیش آر و ز جرمش در گذر
 نیز باش از رحمتش امید وار
 صحبت پرہیز گاراں می طلب
 تاکہ گرد و در ہنر نام تو فاش
 حرص و بغض و کینہ زہر قاتل اند
 قاتل انداے خواجہ ناداں و زہر
 خود کسے از زہر کے یا بد حیات
 در بروئے دوستاں بکشدن است
 خولش را کتر زہر ناداں شمار

در بیان صفت زندگانی

ناخوشی در زندگانی اے ولید
 آنکہ نبود مراد در فصل نیکو
 ہر کہ گوید عیب تو اندر حضور
 مرترا ہر کس کہ باشد رہنمائے
 مرحومندان عالم را شناس
 حال خود را از دو کس پنهان مدار
 تا صواب کار بینی سر بسر
 آنچه اندر شرع باشد ناپسند
 ہر چہ را کرد دست حق پر تو حرام
 چونکہ روزی بر تو بکشايد خدا کے
 تازہ روی و خوش سخن باش ایواخی
 بر بخور اندہ مرگ لے بواہوس
 دل ز غل و غش ہمیشہ پاک دار
 تکیہ کم کن خواجہ بر کردار خویش
 بہترین چیزے بد اں خلق کو مست
 مرد را ز غوئے بد گرد د پدید
 مردہ می دانش کہ نبود زندہ او
 می نماید را بہت از ظلمت نور
 شکر اومی باید آوردن بجائے
 خلق فیکو، شرم نیکو تر لباس
 از طبیب حافظ و از یار غار
 بر مراد خود مکن کار اے پسر
 گرد او ہرگز مگر دے ہوشمند
 دور دار از خود کہ باشی نیک نام
 دل کشادہ وار دنگی کم نمائے
 تا بود نام تو در عالم سخی
 چونکہ وقت آید نگرود پیش دپس
 تا توانی کینہ در سینہ مدار
 دل بنہ بر رحمت جبار خویش
 خلق محقق نیک را دارند دوست

نزد فروتر باش دائم کے خلف
 آنکہ باشد در کف شہوت اسیر
 گر تو بینی ناکے را دست گاہ
 بر در ناکس قدم ہرگز مہر
 تا تو اتنی کار ابلہ را مساز
 کیس بود آرائش اہل سلف
 گرچہ آزاد است اورا بندہ گیر
 حاجت خود را از وہرگز نخواہ
 و رہ بینی ہم پیرس ازوے خیر
 کار فرمائش وے کمتر نواز

در بیان فوائد خدمت

تا تو اتنی اے پسر خدمت گزین
 بندہ چوں خدمت مرداں کند
 بہر خدمت ہر کہ بر بند میاں
 ہر کہ پیش صالحاں خدمت کند
 خادماں را ہست در جنت باب
 خادماں باشند احوال را شفیق
 گرچہ خادم عاصی و مغلس بود
 می دہد ہر حالے را مستقال
 بہر خدمت ہر کہ بر بندد کمر
 ہر کہ خادم شد جنائش می دہند
 تا شود اسپ مرادت زیر زین
 خدمت او گنبد گرداں کند
 باشد از آفات دُنیا دراماں
 ایزدش بادولت و حرمت کند
 روز محشر سجاب و بے عقاب
 جائے الیثاں در جہاں باشد رفیع
 بہتر از صد عابد و مسک شود
 اجر و مزد صاحبانِ مائماں
 از درخت معرفت یا بدثمر
 ہم ثواب غازیانش می دہند

در بیان تعظیم مہمانان

اے برادر میہماں را نیک دار
 ہست مہماں از عطاءے کردگار
 میہماں روزی بخود می آورد
 پس گناہ میزبان را می برد
 ہر کر اجبار دارد دشمنش
 باز دارد میہماں از مسکنش
 اے برادر دار مہماں را عزیز
 تا بیانی عزت از رحاں عزیز
 مونسے کو داشت مہماں را نکو
 حق کشاید باب جنت را برو
 ہر کر اشتر طبع از مہماں ملول
 ازے آزرده خداؤ ہم رسول
 بندہ کو خدمت مہماں کنند
 غولیش را شائستہ رحاں کند
 ہر کہ مہماں را بروئی تازہ دید
 از تکلف دور باش اے میزبان
 مہماں را اے پسرا غماز کن
 تا گرائی بودت از میہماں
 ہست مہماں از عطا ہائے کریم
 گر بود کافر برو در باز کن
 معرفت داری گرہ بر زر مہمند
 چو رسد مہماں بر دلش در مہمند
 خیزد بر خوان کسے مہماں مشو
 چوں رسد مہماں ازو پہناں مشو
 ہر کہ مہماں را گرامی می کند
 گوشتے در نیکنامی می کند
 ہر کہ مہمانت شود از خاص دعاء
 پیش او می باید آوردن طعام

زانچہ داری اندک ویش ای لپسر
 نان بدہ بر جالیاں بہر خدے
 باتن عوراں کہ بخت جامہ
 ہر کہ توبے باتن عورے دہد
 گر بر آرمی حاجت محتاج را
 ہر کرا باشد بد دولت بخت یار
 اے لپسر ہر گز مخور نان بحیل
 نام مسک جملہ رنج است و غنا
 تانخو اندت بخوان کس مرد
 چشم نیکی از خیس دول مدار
 گر کنی خیرے تو آں از خود مبیس
 بر دبا بد پیش در ویش اے لپسر
 تاد ہندت دراشت عدن جائے
 حق دہد اور از رحمت نامہ
 در دو عالم ایزدش نورے دہد
 بر سر اقبال یابی تاج را
 خیر و زرد بہن ان و آشکار
 کم کشین دہ عمر بر خون بحیل
 می شود نان سخی نور و صفا
 در پے مردار چوں کہ گس مرد
 سقف ویراں را تو بر استوں مدا
 ہر چہ پتی نیک ہیں دہ مبیس

در بیان نصائح و تنائح دینی و دنیوی

خواب کم کن اول روز اے لپسر
 آخر روزت نخو بود مقام
 اہل حکمت را نمی آید صواب
 اے لپسر ہر گز مرد تنہا سفر
 نفس را بد خو میا موز اے لپسر
 بیشتر از شام خواب آید حرام
 در میان آفتاب و سایہ خواب
 باشدت رفیق سفر تنہا خطر

دست را بر منج زدن بوسمت و شوم
 شب در آئینه نظر کردن خطابت
 خانه گرتنها و تاریکیت بود
 چار پایاں را چو بینی در قطار
 تا فزاید قدر و جاهت را خدا
 تا شود عمرت زیاده در بهاں
 تانہ کا ہدرو زیت در روزگار
 ہر کہ رو در فستی و در عصیاں کند
 کم شود روزی ز گفتار دروغ
 فاقہ آرد خواب بسیار اے پسر
 ریزہ نان را میفکن زیر پائے
 شب مزین جاوہ ہرگز خانہ د
 گر جوانی باب و مامت را بنام
 گہ بدامن پاک سازی سچ خویش
 دور کن از خانہ تار عنکبوت
 چرخ را بیرون اندازہ ملن

استماع علم کن ز اہل علوم
 روز اگر بینی تو روی خود رواست
 مولیٰ باید کہ نزد یکت بود
 در میان شاں نیائی زینہار
 روز و شب می باش دائم در دعا
 رو نکوئی کن نکوئی در نہاں
 معصیت کم کن بعالم زینہار
 ایزد اندر رندق او نقصاں کند
 در سخن کذاب را نبود سر و غ
 خواب کم کن باش بیدار اے پسر
 گر ہی خواہی تو نعمت از خداے
 خاک رو بہ ہم منہ در زیر در
 نعمت حق بر تو می گردد حرام
 روزیت کم گرددے درویش میش
 باشد اندر ماندنش نقصان قوت
 خشک لیش خویش را تازہ کن،

در بیان غمخواری مردم

بر سر بالین بمیاراں گذر
 تا توانی تشنه را سیراب کن
 خاطر اینام را در یاب نیز
 چون شود گریاں میتی ناگسار
 چوں میتی را کسے گریاں کند
 آنکہ خست را ند میتیم خستہ را
 ہر کہ اسرار ت کند فاش لے پسر
 در جوانی وار پیداں را عزیز
 بر ضعیفاں گربہ بخشائی رواست
 بر سر سیری مخور حسن طعام
 علت مردم ز پر خواری بود
 تا شود دین توصافی چوں زلال
 آنکہ باشد در پیئے قوت حرام
 زانکہ هست این سنت خیر البشر
 در مجالس خدمت اصحاب کن
 تا تر اپوستہ حق دارد عزیز
 عرش حق در جنبش آید آن زماں
 مالک اندر دوزخش بریاں کند
 باز یاد جنت و البستہ را
 از چناں کس دور می باش لے پسر
 تا عزیز دیگر اں باشی تو نیز
 کیں زیر سیر تہائے خوب اولیاست
 تا نہ میرد در بدن قلب لے غلام
 خوردن پر تخم بمیار می بود
 باش دائم طالب قوت حلال
 در تن او دل ہی میرد و تمام

در بیان انتہا

در بلایاری نخواه از هیچ کس
 از خدائے خویش غافل مباش
 جائے گریه است این جهان در غم
 همچو مورد از حرص هر سوسے مرو
 اسے سپر کو دک نہ بازی مکن
 نفس بد را در گنہ یاری مده
 کجا تهمت بود آغبا مرد
 دشمنے داری از دامن مباحث
 در ره فسق و ہوا مرکب متاز
 چون سفر در پیش داری زاد گیر
 جملہ را چوں ہست بردوز رخ گزر
 آئستے در پیش داری لے فقیر
 عقبہ در راہ است بارت بس گراں
 داری اندر پیش روز رنجیز
 اسے برادر باش در فرمان حق

از غفلت

ز آنکه نبود جز خدا فریاد رس
خافلانہ در رہ باطل میباش
چشم عبرت بر کشاؤ لب یہ بند
پند ناصح را بگوش جان شنو
کار با شیطان با نبازی ممکن
عمر برباد از تبہ کاری مدہ
راہ حق ہیچو نابینا مرد
زیر سقف بے ستوں ساکن میباش
خویشتر را سخرہ شیطان مساز
عمر خود را سربس بر باد گیر
جائے شادی نیست بر چندین خطر
هیچ خوف نیست از تار سیمہ
نگذرت بارت بسعی دیگران
از خدا بیت نیست امکان گریز
تا بیابی جنت و رضوان حق

۱۰۱

گردن از حکم خدایت بر متاب
تا بیابی در بہشت عدل جائے
تا دہندت جائے در دار السلام
شاد اگر داری ورون خستہ را
ہر کہ آرد این نصیحت را بجائے
یا الہی رحم کن بر ما ہمہ
عاجزیم و جرم ما کردم بے
گر بخوانی در برانی بندہ ایم
رحمت حق باد بر جان کسے

تا زمانی روز محشر در عذاب
شفقتے بنمائے با خلق خدا سے
با فقیراں روز و شب می دہد طعام
با زیابی جنت و البستہ را
در دو عالم را احتش بخشہ خدائے
عفو کن جملہ گناہ ما ہمہ
نیست ما را غیر تو دیگر کسے
ہر چہ حکم تست زان خرنندہ ایم
کیس ناصح را بخواند او بے

مشقی سوالات

(۱) مطلب و شرح بنویسید

- (الف) بادشاہ ابرم مارا در گزارہ نواہی پرودہ ایم
(ب) بر میادرتا توانی کام نفس دلیرش می کند
(ج) دور باش از پنج خصلت آبر و خود مرید
(د) تا توانی لے پس خدمت گزین دولت و حرکت کند

(۲) تلیحات ذیل را بفارسی نگارید:-

طوفان نوح - قوم عاد - نار غلیل - قوم لوط - ناقہ صالح - آہن داؤد -
 قاتم سلیمان - صبر ایوب - ماہی یونس - ارہ ذکر یا - مالک و قریح -

(۳) عافیت دوچار چیزی تواند یافت، تفصیل کنید۔

(۴) آبرو از پنج چیزی افزاید، آنها را شرح دهید۔

(۵) نشر کنید۔

(الف) خواب کن اول روز باید کرد و یک بود

(ب) بر سر بالین بیمار جنت وابسته را۔

(۶) ترکیب نوی کنید۔

(الف) پادشاہ را جرم مارا در گزاراں

(ب) عافیت را اگر نخواهی اے عزیزاں

(ج) بر سر بالین بیماراں گزاراں

انتخاب بوستان سعدی رحمۃ اللہ علیہ

حکایت

یکے دیدم از عرصہ رودبار
 چنان ہوں ز اطلال برین شہرست
 کہ پیش آدمم بولینگے سوار
 کہ ترسیدم پائے رفتن بہ لبست
 کہ سعدی بدار انچہ دیدی شکفت
 کہ گردن نہ چمید ز حکم تو ایچ
 خدایش نگہبال ویاورد
 کہ در دست دشمن گزارد ترا
 بنہ گام و کامیکہ خواہی بیاب
 کہ گفتار سعدی پسند آیدش
 چو خسرو بفرمان داورد
 محالست چوں دوست داود ترا
 رہ این ست رواز طرقت متاب
 نصیحت کیے سو و مند آیدش

پندادون کسری هر مرزا

شنیدم که در وقت نذر عرواں
 که خاطر نگهدار در ویش باش
 نیا ساید اندر دیار تو کس
 نیاید نیز دیک دانای پسند
 برو پاس در ویش محتاج دار
 رعیت چو بخند و سلطان درخت
 مکن تا توانی دل خلق ریش
 اگر جاده بایست مستقیم
 گزند کسانش نیاید پسند
 دگر در سرشت می این خفته نیست
 اگر پائے بندی رضا پیش گیر
 فراخی در اں مرز و کشور نخواه
 ز مستکبران دلاور تر سرس
 دگر کشور آباد بیند خواب
 خرابی و بدنامی آید ز جور

بهر مرز چپ گفت نوشین رواں
 نه در بند آسایش خویش باش
 چو آسایش خویش خواهی و پس
 شبان خفته و گرگ در گوسفند
 که شاه از رعیت بود تا جدار
 درخت لے پسر باشد از تیج سخت
 دگر می کنی می کنی بیخ خویش
 رو پار سایاں امیدست و بیم
 که ترسد که در ملکش آید گزند
 در اں کشور آسودگی لای نیست
 و گر یک سواره سر خویش گیر
 که دل تنگ بینی رعیت ز شاه
 از اں کو نترسد زوا و بر سر
 که دارد دل اهل کشور خراب
 بزرگان رسند این سخن را بغور

رعیت نشاید به بیداد گشت که مرسلطت را پناهند و لپست
مراعات دہقان کن از بہر خوش کہ مزدور خوش دل کند کار پیش
مروت نباشد بد می با کسے کہ و نیکوئی دیدہ باشی بسے

حکایت

چہ خوش گفت بازارگان اسیر چہ مردانگی آید از رہزنان
شہنشہ کہ بازارگان را تخت در خیر بر شہر و شکر بہ لبست
کے آسجا دگر ہوشمندان روند چہ آوازہ رسم بد بشنوند
نکو بایت نام و نیکی قبول نکو دار بازارگان و رسول
بزرگان مسافر بجان پرورند کہ نام نکو شاں بعالم پرند
تہ گرد و آل مملکت غنقریب کہ و خاطر آرزوہ آید غریب
غریب آشنا باش و سیاح دوست کہ سیاح جلاب نام نکوست
نکو دار ضعیف و مسافر عزیز وز آسیب شاں پر خدرباش تیز
زیگاہ نہ پرہیز کردن نکوست کہ دشمن توان بود در زری دوست
قدیمان خود را بیقرائے قدر کہ ہرگز نیاید ز پرور و عذر
چہ خدمت گزاریت گرد و کہن حق سالیانش فراموش مکن

اگر اور اہر دم دست قدرت بہ ^{۱۰۶} ترا بر کرم ہم چٹاں دست ہست

حکایت

شہنشاہ کہ حبشید فرخ سرشت	بہر چشمہ بر بستگے نوشت
بدیں چشمہ چوں مالے دم زدند	برفتند چوں چشم بہ ہم زدند
گر قیتم عالم بزدی و زور	ولیکن نبردیم با خود بجور
چو برداشتن با شدت دسترس	مر سچانش کو را ہمیں غصہ لبس
غلام زندہ سرگشتہ پیرا منت	بہ از خون او گشتہ در گردنت

حکایت

شہنشاہ کہ دارائے فرخ تبار	ز شکر جدا ماند روز شکار
دواں آمدش گلہ بانے پہ پیش	شہنشاہ بر آورد تغلق ز کیش
بصحرادر از دشمنان دار باک	کہ در خانہ باشد گل از خار پاک
بر آورد چوپان بد دل خروش	کہ دشمن نیم در ہلاکم ملکوش
من آنم کہ اسبان شہ پرورم	بخدمت دریں مرغزار آورم
ملک را دل رفتہ آمد بجائے	بخندید و گفت اے نکو بہدائے
ترا یاری کرد فرخ فروکش	و گر نہ زہ آورده بودم بجوش

نگهبان مرعے بخندید و گفت
 نہ تدبیر محمود رائے نکو بست
 چنان ست در ہمتی شہر طہیت
 مرا بار ہا در حضور دیدہ
 کنوت بہر آدم پیش باز
 تو انہم من اسے نامور شہر یار
 مرا گلہ بانی بقل ست و رائے
 دران دار ملک از خلل غم بود

نصیحت زیبا راں نشاید نہفت
 کہ دشمن نداند شہنشاہ ز دوست
 کہ ہر کترے را بدانی کہ کیست
 ز خیل و چرا گاہ پرسیدہ
 نمی دانیم از بد اندیش باز
 کہ اسپے بروں آرم از صد ہزار
 تو ہم گلہ خویش داری پیائے
 کہ تدبیر شاہ از شبان کم بود

گفتار

تو کے لیشوی نالہ داد خواہ
 چنان خسب کا یہ فغان تہ گوش
 کہ نالہ ز ظالم کہ درد در تست
 نہ سگ دامن ککار وانی درید
 دلیر آمدی سعد یاد در سخن
 بگو آنچه دانی کہ حق گفت بہ
 زباں بند و دفتر حکمت لیشوئے

کیواں برت گلہ خواب گاہ
 اگر داد خواہے بر آرد خروش
 کہ ہر چو کوی کند جور تست
 کہ دہقان ناداں کہ سگ بروید
 چو تیغے بدست دست فتحے لیکن
 نہ رشوت ستانی و نہ عشوہ دہ
 طمع بکسل دہر چہ خواہی بگوئے

حکایت

خیر یافت گردن کشته در عراق که می گفت مسکینه از زیر طاق
 تو هم بر درے هستی امیدوار پس اُمید بروز تشنیاں برار
 دل دردمنداں برآور ز بند که هرگز نباشد دولت دردمند
 پریشانی خاطر داد خواه بر اندازد اهل ملک بادشاه
 تو خفته خاک در حرم نیم روز غریب از برون گو بگر مابسوز
 ستانده داد آں کس خداست که تواند از پادشاه داد خواست

حکایت

یکے بر سر شاخ دیں می برید خداوند لبستان نگه کرد و وید
 بگفتا گر این مرد بد می کند نه بامن که بانفس خود می کند
 نصیحت نجات است اگر بشنوی ضعیفاں مسکین بکفت قومی
 که فردا بد او بر دهنم وے گدائے که بیش از نیز دجوے
 چو خواهی که فردا بوی همترے مکن دشمن خویش تن که ترے
 که چوں بگذرد بر تو این سلطنت بگیر و بکس آں گدا و امنست
 مکن پیچہ از ناتواناں بدار که گر بگلندت شوی شرمسار

که زشت است در چشم آزدگان
 بفرزانی تاج بردند و تخت
 بد نیاله راستان کج مرد
 بیفادان از دست آفت ادگان
 دگر راست خواهی ز سیدی شنود

صفت جمیعت اوقات درویش راضی

گویا چه از سلطنت پیش نیست
 حق این است و صاحب دلاں بشنود
 ملک هم بقدر جہانے خورد
 چنان خوش بخشد که سلطان شام
 بمرگ این دوازده بر می رود
 چه آن را که برگردن آمد خراج
 دگر تنگ دست بزنند در دست
 نمی شاید از یکدگر شال شناخت
 در آن دم کاجل بر سر هر دوخت

حکایت

شنیدم که یک بار در درجہ
 که من فر فرماتندی داشتم
 سخن گفت با عابدے کلمہ
 بسر به کلاه مہی داشتم

۱۱۰
 سپہرم مدد کرد و نصرت وفاق
 گرفتیم بازوئے دولت عراق
 طمع کرده بودم کہ کر ماں خورم
 کہ ناگہ بخورند کر ماں سرم
 بکن پنبہ غفلت از گوشِ ہوش
 کہ از مردگان پندت آید بگوش

حکایت

یکے پند می داد فرزند را
 نکو دار پسند خسر و مند را
 مکن جور بر خردگان اے سپہر
 کہ یک روزت افتد بزرگے سپہر
 نمی ترسی اے کو دک کم خرد
 کہ روزے پلنگیت بر ہم ورد
 بخروی درم زور سر نیچہ بود
 دل زیر دستاں زین رنجہ بود
 بخوردم یکے کشت زور اوراں
 نہ کردم و گر زور بر لاغراں

گفتار

الائمان غفلت نہ خپسی کہ نوم
 حرام است بر چشم سالار قوم
 غم زیر دستاں بخور زینہار
 بترس از زبردستی روزگار
 نصیحت کہ خالی بود از غرض
 چو داروئے تلخ است دفع مرض

گفتار
 جہاں اے سپہر ملک جاوید نیست
 ز دنیا و فاداری اُمید نیست
 ماقوم نیست

۱۱۱ تخت
 نہ بر باد رفتے سحر گاہ و شام
 سر پر سیلماں علیہ السلام
 بآخرن دیدی کہ بر باد رفت
 خنک آنکہ یادانش واد رفت
 کسے زین میاں گوی دولت ربود
 کہ در بند آسایش حسیق بود
 بکار آمد آنہما کہ برداشتند
 نہ گرد آوریدند و بگذاشتند

حکایت

چنین گفت شوریدہ در عجم
 بکسری کہ اے وارث ملک جم
 اگر ملک برجم بماندے و بخت
 ترا چوں میسر شدے تاج و تخت
 اگر گنج قاروں بدست آوری
 نمازد، مگر آنچه بخشی، بری

مشقی سوالات

(۱) ترکیب نخی بکنید :-

(الف) یکے دیدم از عرصہ رود باران

(ب) شنیدم کہ دارائے فرخ تباران

(ج) تو کہ بشنوی نالہ دادخواہان

(د) یکے بر سر شاخ دین می بریدان

(۲) مطلب و شرح بنگارید :-

(الف) یکے دیدم از عرصہ رود بار نگہاں دیا در بود
 (ب) شنیدم کہ ہمیشہ فرخ سرشت گشتہ در گردنت
 (ج) تو کے بشنوی ناکہ داد خواہ کہ سگ پرورید
 (د) مگو جا ہے از سلطنت پیش نیست تلخ است نفع مرض
 (۳) نشر کنید:-

(الف) شنیدم کہ در وقت نزاع رواں گرگ در گو سفند
 (ب) خیر یافت گردن کشتہ در عراق گو بگرما بشور
 (ج) یکے پند می داد فرزند را دگر زور بر بلا غزال
 (۴) حکایت دارا و شہاں بعبارت خود تاں بنویسید۔
 (۵) حکایت کلہ و عاید را بنگارید

تمام شد

ریویو

لالہ رام پرشاد اینڈ سنس، بک سیلرز، سبزی منڈی اگرہ نے مندرجہ ذیل چار کتابیں طالب علموں کے استفادہ کے واسطے شائع کی ہیں۔ یہ چاروں کتابیں مولانا سیماں اکبر آبادی کی مرتب کی ہوئی ہیں۔ اور طلباء کی استعداد کا بہ نظر رکھ کر صاف و سادہ زبان میں لکھی گئی ہیں۔ ان کتابوں کی ایک خصوصیت یہ بھی ہے کہ تمام واقعات و حالات قصہ یا مکالمہ کی صورت میں بیان کئے گئے ہیں تاکہ طالب علموں کے واسطے ان کا مطالعہ دلچسپی کا موجب ہو۔ ادبی موتی حصہ اول۔ دلچسپ خلاتی نتیجہ خیز مختصر قصوں کا مجموعہ ہے۔ حصہ دوم۔ اس میں قصوں کے پیرایہ میں صحت کے عام اصول بیان کئے گئے ہیں۔

” حصہ سوم۔ اس میں الورا کے غار، تارا گڈھ کا قلعہ، شمالا بلوغ یورپ کے پہاڑ وغیرہ کے تاریخی حالات اور قدرتی مناظر وغیرہ کا ذکر ہے۔ ” حصہ چہارم۔ اس میں ہندوستان اور دوسرے ملک کے بعض سربراہان اور درجہ اشخاص، مثلاً گوسائیں، تلسی داس، ٹیگور، ٹالسٹائی وغیرہ کے سوانح حیات درج ہیں۔

یہ چاروں کتابیں گراؤن سائز پر ہیں اور ہر ایک کی قیمت ۸ روپے۔ اڑھ سالہ ”زمانہ“، کا پتہ۔

CALL NO.

AUTHOR

TITLE

ACC. NO. 4277

1915 22.1

4277

1915 22.1

Date	No.	Date	No.
For binding			
L. No. 4/195			
7.8.95			

MAULANA AZAD LIBRARY

ALIGARH MUSLIM UNIVERSITY

PERSIAN SECTION

RULES :-

1. The book must be returned on the date stamped above.
2. A fine of Re. 1-00 per volume per day shall be charged for text-book and 10 Paise per volume per day for general books kept over-due.

